

Pastorale Verkenningen

JAARGANG 21 - no. 1, april 2026

zoektocht naar integratie

Tijdschrift voor het Justitiepastoraat

+++++

Pastorale Verkenningen is een uitgave van het RK en PC justitiepastoraat.

De redactie ziet zichzelf vooral als verzamelaar van artikelen en stimulator van collegae en anderen om te schrijven over de onderwerpen die betrekking hebben op het werkveld van het justitiepastoraat.

Pastorale Verkenningen wil deskundigheidsbevorderend zijn, onder andere door na te denken over het justitiepastoraat en haar context, door de uitwisseling van visies op aspecten van het werk, door het reflecteren op noviteiten en door aandacht te schenken aan de bronnen van waaruit justitiepastores en justitiepredikanten leven en werken.

Het volgende nummer van *Pastorale Verkenningen* (jaargang 21, nr. 2) verschijnt in april 2026 en zal gaan over morele verwonding. De uiterste inleverdatum voor dit nummer is 1 juli 2026.

De redactie bestaat uit:

A. Flierman
I. Iuga
T. Veenstra
A. van Voorst
R. van Wieringen, secretariaat

Lay-out en digitalisering: Renilde van Wieringen.

Pastorale Verkenningen verschijnt onder de verantwoordelijkheid van hoofdaalmoezenier A.A.T. van Eijk en hoofdpredikant A. van Voorst.

ISSN: 1875-0850

Het redactieadres:
Dienst Geestelijke Verzorging
Redactie Pastorale Verkenningen
Postbus 90829, 2509 LV Den Haag
a.v.vorst@dji.minjus.nl

Met de “zoektocht naar integratie” wordt de dichotomie van vertrouwen en wantrouwen achtergelaten. Tegelijkertijd is de continuïteit tussen het afgelopen en het huidige themanummer duidelijk op te merken.

Polarisatie is niet alleen een fenomeen dat het wantrouwen doet groeien. Het draait vaak om meningsverschillen waardoor men in bepaalde bubbels terecht komt. Deze kunnen meer permeabel en meer transparant zijn dan we zouden denken.

In het eerste artikel worden concrete remedies voor polarisatie voorgesteld op basis van het feit dat deze ‘ook om percepties van verschil’ draait. We vinden hierover een samenvattende en deskundige analyse.

Je bewust zijn van de eigen bubbel is het vertrekpunt van de tweede bijdrage. In een theologie van andersheid lezen we over het belang van ‘jezelf loslaten’ en je eerst openstellen voor God om in staat te zijn de ander te ontmoeten.

De derde bijdrage is een interview waarin een inkijkje wordt gegeven op een werkplek waar mensen vanuit heel verschillende achtergronden verblijven. Samenleven betekent hier samenzijn en dat draagt bij aan verbinding, ondanks alle culturele verschillen en persoonlijke omstandigheden.

De volgende twee bijdragen, die gelinkt zijn aan elkaar, onthullen vanuit twee verschillende perspectieven een samenhangende visie over ‘integratie zonder polarisatie.’ Rond de herinrichting van een stiltecentrum stellen de twee auteurs voor om het verbindende element van integratie en symboliek prioriteit te geven.

Onder de titel ‘integratie in de bajes’ heeft de auteur van deze bijdrage een integratief principe van integratie geïdentificeerd: ‘dat betekent dat je welkom bent onder voorwaarden.’ Het stellen van voorwaarden impliceert gezamenlijke verantwoordelijkheid en het waarborgen van vrijheden van anderen.

De daaropvolgende bijdrage geeft niet alleen voorbeelden van samenwerkende gedetineerden, maar stelt voor om de ‘lieve vrede’ als een groot goed in de bajes steeds onder de aandacht te houden.

In de afsluitende bijdrage worden veel elementen van het huidige themanummer gesynthetiseerd, zoals samenzijn en samenleven in de context van culturele verschillen; anders zijn en open staan voor elkaar.

Terwijl de polarisatie een complex fenomeen lijkt te zijn, onthult de zoektocht naar integratie een dynamiek die relationeel en levend is.

Namens de redactie wens ik u verrijkende reflectie bij het lezen van dit themanummer, Ion Iuga

Inhoudsopgave

Thema

- 04 [Remedies voor polarisatie: omarm diversiteit en stel je iets anders op in het gesprek](#)
door Jorien de Keijzer en Namkje Koudenburg
- 09 [Mijn eigen bubbel en die van een ander](#)
door Anne van Voorst
- 13 [De gesloten gezinsvoorziening – Een interview met Violette van Liebergen](#)
door Renilde van Wieringen
- 16 [Een ontdekkingstocht in de Mesdag](#)
[Integratie zonder polarisatie bij inrichting en gebruik van een gezamenlijk stiltecentrum](#)
door Theunis Veenstra
- 21 [Stiltecentrum Mesdag](#)
[Herinrichting van het stiltecentrum door de geestelijke verzorging](#)
door Jeannette van der Meijde
- 24 [Integratie in de bajes](#)
door Fons Flierman
- 27 [De lieve vrede? Het speklapje is een strijd waard](#)
door Judith Bouma en Geert Rozema
- 30 [Wanneer verschil ontmoeting wordt: menselijke waardigheid in een wereld van culturen](#)
door Michael Idemudia

Ontwikkelingen

- 34 [Supervisie: een gestructureerde toelichting](#)
door Dorien van Bosheide, Martin van Hemert, Evelien Reeuwijk, Dorothé Rutten

Cultuur

- 37 [Column](#)
door Hanneke Allewijn
- 38 [Twee levenswerkboeken over Reizigers, Sinti en Roma](#)
door Bert Simons
- 41 [Zie onze wonden \(en handel hiernaar\)](#)
door Geert Rozema
- 44 [Spreeken over God, een dialoog met Simone Weil](#)
door Jan Kees Langezaal

Uit het veld

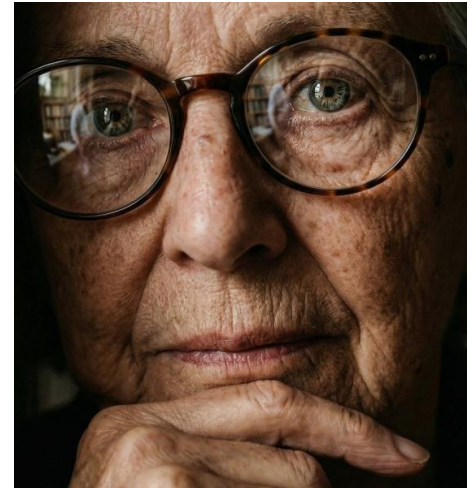
- 46 [Confession and Forgiveness Behind Bars:
The Orthodox Vision of Healing and Freedom](#)
by Konstantinos Kenanidis
- 52 [Imago Dei, Vulnerability, and Human Dignity
Orthodox, Catholic, and Protestant Perspectives for Pastoral Practice](#)
by Ioannis Psomas
- 56 [Ken je zaakje. GV-Relevante RSJ jurisprudentie in 2025](#)
door Ryan van Eijk

Remedies voor polarisatie: omarm diversiteit en stel je iets anders op in het gesprek

door Jorien de Keijzer en Namkje Koudenburg

Jakobus 1:19

Vrienden, bedenk dit goed: Je moet altijd bereid zijn om naar een ander te luisteren. Maar denk eerst goed na voordat je iets terugzegt. En word vooral niet meteen kwaad.

+++++

Polarisatie

Een term die je steeds vaker hoort. Soms gaat het over felle discussies in de politiek, soms over protesten op straat, maar vaak ook over ‘bagger’ op sociale media of uit de hand lopende discussies in de eigen kleine kring.

Meningsverschillen lijken groter dan ooit, en gaan steeds vaker gepaard met negatieve gevoelens naar de groepen met een andere mening. Vanuit de wetenschap zijn er verklaringen waarom we mensen indelen in groepen: ‘wij versus zij’. Maar er doorschijnt ook hoop: wanneer we de waarde in diversiteit zien en aanpassingen maken in onze gesprekken, is er de mogelijkheid tot begrip.

Dagelijks zien we voorbeelden van polarisatie voorbij komen in het nieuws. In Nederland spelen grote discussies rondom thema’s als asiel, stikstof en de wolf. Deze landelijke controverses vinden

hun weg naar het alledaagse leven: meningsverschillen over de opvang van vluchtelingen tijdens het avondeten of een collega die je vermijdt vanwege diens politieke overtuiging. Vaak is hierbij niet alleen sprake van een meningsverschil maar waarborgt men ook negatieve gevoelens jegens de ander: die zou niet zo intelligent, moreel en ruimdenkend zijn. Wanneer dit gebeurt lijkt het gesprek en de mogelijkheid tot elkaar te komen verloren, en zien we mensen in de samenleving uiteenvallen in verschillende groepen.

Wij versus zij

Sociaal psychologen zoeken sinds de Tweede Wereldoorlog verklaringen voor de vijandigheid tussen verschillende groepen mensen. Vanuit die context ontwikkelden Tajfel en Turner in de jaren

'70 het idee van een sociale identiteit: het deel van je identiteit dat wordt gevormd door het behoren tot een sociale groep. Deze groep kan gevormd worden door je nationaliteit, of door je geloofsovertuiging, maar ook door een veel kleinere groep, zoals je voetbalclub. Wanneer je je identificeert als Nederlander, als Moslim, of als Ajax-supporter, gedraag je je naar de normen, waarden en meningen die in die groep worden gedeeld.

De laatste tijd worden deze groepen (of sociale identiteiten) steeds meer gevormd op basis van iemands *mening*. Dit komt deels door sociale media, waar we met hashtags aan kunnen geven wat we van iets vinden (bijvoorbeeld bij #jesuisCharlie, #BlackLivesMatter), en daarnaast ook gemakkelijk anderen kunnen vinden die die mening delen. Maar dit heeft consequenties voor onze alledaagse gesprekken: zodra we de mening van iemand weten, bijvoorbeeld over immigratie, kunnen we deze indelen in een kamp. We hebben dan ook een beeld van hoe deze persoon zal denken over het klimaat of lhbt-rechten.

Dit indelen van mensen in groepen op basis van hun mening heeft consequenties voor hoe we over ze denken: we voelen ons aangetrokken tot hen die onze mening delen, en blijven het liefst uit de buurt bij mensen met andere denkbeelden.

Dit laatste is de laatste jaren sterk toegenomen: steeds meer ervaren we gevoelens van haat, afkeer en afschuw over andersdenkenden.

Als gevolg daarvan omringen we ons bij voorkeur met mensen die onze opvattingen delen en komen we in bepaalde bubbels terecht. Al in de jaren zestig liet onderzoek naar groepspolarisatie zien dat mensen na onderlinge discussies vaak als groep extremere standpunten innemen dan daarvoor. Later werd duidelijk dat dit effect nog sterker wordt wanneer men zich af kan zetten tegen een groep met een andere mening: door

zich te onderscheiden van die 'andere' groep versterken mensen de positieve identiteit van hun eigen groep. Denk bijvoorbeeld aan iemand die zich op sociale media fel uitsprekt tegen Donald Trump en zich daarbij expliciet distantieert van mensen die zich wel met hem identificeren.

Mensen samenbrengen

Deze verdeling in verschillende groepen op basis van mening schetst een redelijk zwart beeld van de samenleving. In werkelijkheid vallen die verschillen eigenlijk mee en zijn we niet zo gepolariseerd als we denken. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat mensen regelmatig een verkeerde inschatting maken van de ander, en de meningen niet zover uit elkaar liggen als gedacht. Zo zijn meningsverschillen over belangrijke onderwerpen zoals immigratie, bijvoorbeeld, in de afgelopen 40 jaar niet sterk toegenomen. Die 'ander' is dus eigenlijk niet zo anders als gedacht. Wat kunnen we met die kennis? Allereerst maakt ze duidelijk dat polarisatie niet alleen draait om daadwerkelijke meningsverschillen, maar ook om percepties van verschil. Door misvattingen over wat anderen denken zichtbaar te maken, bijvoorbeeld via dialoog, factchecks of het delen van genuanceerde onderzoeksresultaten, kan de ervaren afstand tussen groepen kleiner worden.

Maar hoe komen mensen daadwerkelijk dichter bij elkaar, zeker in situaties waarin zij niet zelf kiezen met wie zij omgaan?

In contexten waarin mensen gedwongen samenleven, zoals in een justitiële inrichting, is men niet vrij om sociale contacten volledig zelf te bepalen. De mensen die hier samenkomen verschillen in achtergrond, overtuiging en ervaringen. Dat men dan iemand tegenkomt met een andere mening, is onvermijdelijk. Vanuit een democratisch perspectief is dit niet per se problematisch. Het naast elkaar bestaan van verschillende opvattingen kan zelfs als ideaal

worden gezien. Het is echter van belang te voorkomen dat verschillen uitmonden in negatieve gevoelens en wij-zij denken. Belangrijk om hierbij te bedenken is dat een groep niet altijd gevormd hoeft te worden op basis van gelijke meningen. Overeenkomsten kunnen ook gevonden worden op andere vlakken, zoals gelijke ervaringen.

Een diversiteit in achtergronden leidt dan ook niet automatisch tot verdeeldheid. Verschillende onderzoeken laten zien het ondernemen van gezamenlijke activiteiten verbindend kan werken, ook voor mensen met diverse achtergronden.

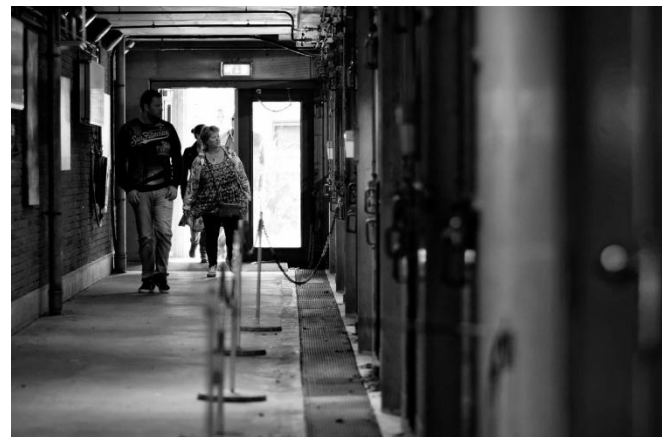
Belangrijk is hierbij dat er niet wordt gestreefd naar gelijkheid, maar dat de inzichten vanuit verschillende perspectieven en ervaringen als waardevol worden ervaren.

Daarnaast wordt contact tussen verschillende groepen al lange tijd gezien als een middel om vooroordelen en polarisatie tegen te gaan en verzoening te bewerkstelligen. Zo zijn er verscheidene onderzoeken uitgevoerd waarbij Israëliëse Joden en Palestijnen in contact komen. Door de twee groepen in gesprek te laten gaan, blijken deelnemers sneller bereid om nog eens met de andere groep in contact te komen.

Gesprekken kunnen dus zorgen voor meer begrip voor de ander. De kunst is om je in gesprekken zo op te stellen dat je meningsverschillen kunt bespreken, zonder dat dit een bedreiging vormt voor de onderlinge relatie. Vaak gebeurt dit op heel subtiel niveau. Kleine handelingen kunnen grote gevolgen hebben. Iemand die achterover leunt en zich fysiek terugtrekt uit het gesprek, kan afstand signaleren. Iemand die de zin van een ander afmaakt, kan juist verbondenheid tonen. Zulke ogenschijnlijk kleine handelingen zeggen veel over de onderlinge verhoudingen. Ons eigen onderzoek richt zich op de vraag welke

gesprekshandelingen bijdragen aan verbinding. Handelingen in het gesprek die polarisatie kunnen vergroten zijn bijvoorbeeld het expliciet aanduiden van anderen als een andere groep ('Wat denken jullie?'). Aan de andere kant kunnen gesprekken ook gekenmerkt worden door instemmende herformuleringen of het gezamenlijk afronden van elkaars zinnen. Dit zijn signalen van afstemming en wederzijdse erkenning.

Wanneer meningen verschillen, kan het helpen om je diplomatiek op te stellen zodat je ook later nog samen door één deur kunt.

Dit betekent responsief blijven naar de ander (door bijvoorbeeld te signaleren dat je luistert terwijl de ander spreekt 'hm hm', 'ja') en een voorstel te doen waar alle partijen het over eens kunnen zijn.

Kleine aanpassingen in verwoordingen wanneer je een andere mening wilt verkondigen, aan de hand van woorden als 'misschien', hebben ook relationele voordelen tussen de gesprekspartners waarbij zij minder polarisatie vernemen.

Ook in discussies online kunnen dergelijke kleine aanpassingen van meningsuitingen effect hebben; door je mening subjectief te omschrijven

door bijvoorbeeld je zin te beginnen met 'ik denk', ervaren de online gesprekspartners al meer solidariteit tegenover de ander. Op deze manieren gaan mensen buiten de contouren van

meningsgroepen en zijn er ook relaties mogelijk met 'de ander'. Een mening is slechts een onderdeel van een persoon en verbinding kan op allerlei manieren gevonden worden.

R.J. (Jorien) de Keijzer, MA, is PhD Student aan de faculteit der letteren en de faculteit gedrags- en maatschappijwetenschappen. Haar promotieonderzoek richt zich op: (De)Polarizing discourse: developing an intervention that targets trigger points for polarization in democratic conversation.

prof. dr. N. (Namkje) Koudenburg is adjunct hoogleraar groepsdynamiek aan de Rijksuniversiteit Groningen

Voorgestelde bronnen om verder te lezen:

Christ, O., & Kauff, M. (2019). Intergroup contact theory. In *Social psychology in action: Evidence-based interventions from theory to practice* (pp. 145-161). Cham: Springer International Publishing.

Hornsey, M. J. (2008). Social identity theory and self-categorization theory: A historical review. *Social and personality psychology compass*, 2(1), 204-222.

Jans, L., Postmes, T., & Van der Zee, K. I. (2012). Sharing differences: The inductive route to social identity formation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(5), 1145-1149.

Pew Research Center. (2022, August 9). As Partisan Hostility Grows, Signs of Frustration With the Two-Party System. <https://www.pewresearch.org/politics/2022/08/09/as-partisan-hostility-grows-signs-of-frustration-with-the-two-party-system/>

Roos, C. A., Postmes, T., & Koudenburg, N. (2020). The microdynamics of social regulation: Comparing the navigation of disagreements in text-based online and face-to-face discussions. *Group Processes & Intergroup Relations*, 23(6), 902-917.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Mijn eigen bubbel en die van een ander

door Anne van Voorst

We leven in een tijd waarin we overspoeld worden door informatie en social media. Het is zelfs zoveel informatie dat het lastig wordt om het allemaal bij te houden. Daarbij wordt het ook steeds lastiger om te checken of de informatie die tot mij komt, ook wel echt is. Al is al tot veel in staat.

Algorithmen

Gelukkig helpen *social media* mij al met een voorselectie. Door vernuftige algoritmen krijg ik de informatie alvast voorgeschoteld waarvan verwacht wordt dat ik die interessant vind en wil lezen. We merken dat allemaal.

Enmaail geklikt op een mooi vakantieaanbod en de komende tijd vind je op allerlei plekken van je mobiele datagebruik de meest aantrekkelijke aanbiedingen van nog meer vakantiebestemmingen. En zo gaat het ook met nieuwsberichten. Ook hierin wordt voorgeselecteerd en naarmate je deze berichten leest, worden ze ook steeds eenzijdiger en naar mijn mening ook steeds meer onbetrouwbaar. En ook al ben ik me daarvan bewust en lees ik met opzet ook allerlei nieuwsberichten die niet mijn politieke voorkeur hebben, de algoritmen weten

toch telkens weer feilloos te peilen waar mijn voorkeur ligt.

Dit mechanisme is een belangrijke oorzaak van polarisatie en radicalisering in onze samenleving. Het wordt keer op keer geconstateerd maar er verandert niet veel. En toegegeven, ook ik blijf niet vrij van een toenemende polarisatie. Met afschuw lees ik berichten van politici die me willen voorhouden dat wat ik zelf kan waarnemen, niet te vertrouwen is en dat ik beter hun leugens kan geloven. Met verbijstering zie ik hoe het racisme in de V.S. en de wereld toeneemt en hoe ICE daarin steeds meer de rol krijgt van de Gestapo. Het raakt me intens wanneer ik het recht verkracht zie worden en de onverschilligheid waarmee overlevenden van seksueel misbruik volstrekt in de kou worden gelaten.

Het komt heel dichtbij wanneer homo's en transgenders tot tweederangsburgers worden verklaard en niet meer welkom zijn in bijvoorbeeld het leger. En het maakt me woedend wanneer ik hoor dat christenen dit alles verdedigen met een beroep op de Bijbel. Dat is voor mij onbegrijpelijk en onbestaanbaar.

Waar ik aanvankelijk nog wel probeerde het gesprek hierover aan te gaan, doe ik er nu het zwijgen toe. Omdat ik geconcludeerd heb dat het toch geen zin heeft.

Of omdat ik zo boos ben over deze foute theologieën of standpunten waarvoor ik geen millimeter begrip meer wil opbrengen. Ik verlang naar een andere wereld waarin iedereen mag zijn wie hij of zij is. Waar recht wordt gedaan en er zorg is voor iedereen. Waarin geen ongelijkheid is. Een wereld waarin de aarde behandeld wordt als een Moeder en rechtvaardigheid en eerlijkheid de pijlers zijn waarop een samenleving functioneert.

Gevalen gelaat

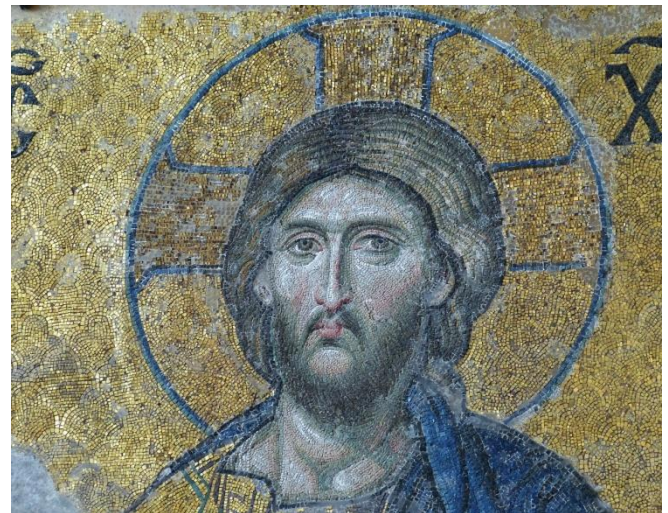
Voor mijn ogen zie ik hoe dat wat ik voor goed en waar houd door anderen steeds meer wordt verkruid, terwijl er een andere grote groep is die gelaten toekijkt. Ik bespeur in mezelf een neiging om mensen wakker te willen schudden, te roepen, te schreeuwen: 'kijk toch om je heen'..... Maar geen wens meer om in gesprek te gaan met degenen van wie ik vind dat ze het zo verkeerd zien. Zo ontdek ik dat de polarisatie begint bij mezelf en dat ik daarmee leef in mijn eigen bubbel.

In Bijbelse termen is mijn gelaat gevallen wanneer ik in mijn eigen bubbel leef en ik niet meer bereid ben om de ander in de ogen te kijken. Waartoe dat uiteindelijk leidt, maakt Genesis 4 heel duidelijk wanneer het verhaalt dat het gelaat van Kaïn is gevallen. Hij kan zijn eigen broeder niet meer zien staan. En met dit vallen

van het gelaat, stuit ik op mijn eigen grens. Want wanneer alles wat ik voor waar houd, hoe oprecht en mooi het ook in mijn ogen moge zijn, er toe leidt dat mijn gelaat valt, zal ook ik eindigen in het extremisme wat ik juist zou willen bestrijden.

Christus

Waar de polarisatie leidt tot het niet meer zien staan van de ander, wordt een grens overschreden. Dat is me duidelijk. Vanaf het moment dat ik de filosofie van Emanuel Levinas heb leren kennen, liet ik me inspireren door de gedachte dat het gelaat van de ander mij opriep tot verantwoordelijk handelen.

Dat ik de ander ook in liefde de ander mocht laten zijn, en dat God in die ander te ontmoeten was.

Voor mij betekende dat ook dat ik in de mensen die ik op mijn pad aantrof, behalve het oplichten van hun gelaat, ook dat van Christus zag oplichten. Ik hield en houd altijd in mijn achterhoofd dat het Christus zelf kon zijn die een beroep op mij deed.

Maar in het licht van de context van wat ik eerder schreef, zou dat dus nu kunnen betekenen dat ik ook nu mijn gelaat niet moet laten vallen en nog steeds in het gelaat van de ander dat van Jezus moeten zien oplichten. Hoe onverteerbaar dit ook moge zijn voor mij. Dat het nog steeds de ander is, die een beroep op mij doet. Ook hij of zij

heeft recht op de behandeling als de ander, die mij oproept tot een ver-antwoordelijk handelen. Dat betekent overigens niet dat daarmee opvattingen en standpunten van de ander erkend zouden worden. Een misvatting die ik regelmatig gemaakt zie worden.

Het anders zijn van de ander

In een poging om de ander geheel recht te doen, worden standpunten en overtuigingen naast elkaar gezet alsof ze vergelijkbaar zijn en zowel het één als het ander goed zou kunnen zijn. Uiteindelijk zou dat ook een uitholling betekenen van alles van wat voor waar en goed wordt gehouden.

Mijns inziens is dan ook bedoeld met het werkelijk zien van de ander of het blijven zien van de ander dat je de ander blijft zien in zijn geheel anders zijn. Ook wanneer dit schuurt en botst. De ander blijven zien als de Ander ook wanneer hij standpunten heeft die ik verwerpelijk vind. Dat valt me overigens lang niet altijd mee.

Jezelf loslaten

Levinas stelt dan ook dat we in de erkenning van de ander eigenlijk in moeten gaan tegen onze eigen natuur in die van nature op zichzelf gericht is. Dat is een inzicht dat de oude kerkvaders ook al hadden wanneer ze stelden dat de ik steeds kleiner moet worden en God steeds groter.

Om de ander werkelijk te kunnen zien, is het noodzakelijk jezelf ook los te kunnen laten.

Dit loslaten van jezelf is ook een centraal thema in het denken van Meister Eckhart. En in het reflecteren over het leven in mijn eigen bubbel, stuitte ik op een citaat van Eckhardt: "Onze zaligheid ligt niet in onze werken, maar in het lijdelijk ondergaan van God."¹ Dat onze zaligheid niet ligt in het doen van onze werken, is een centraal punt in het denken van

Eckhart. Waar de mens vanuit een zelfgerichtheid werken doet met het oog om zelf goed te doen of goed te zijn, is hij met van alles bezig maar niet met God. In plaats daarvan zegt Eckhart dat we ons lijdelijk over mogen geven aan God die zichzelf geeft in alles. Eckhart benadrukt hiermee dat het niet gaat om het doen maar om het ontvangen.

En juist in het ontvangen heb ik de dingen niet onder controle. Eckhart benadrukt dat ook nog eens door te stellen dat wij het lijdelijk ondergaan. We hebben het niet zelf voor het zeggen en we ondergaan het schenken van God in alles, lijdelijk. Dat wil zeggen zonder zelf iets te willen of na te streven. Alleen op deze wijze kunnen wij God in onszelf ontvangen. Dat is hét grote thema voor Eckhart maar in wezen is dat het grote thema voor ons allemaal.

Het open breken van mijn eigen bubbel

Het lijdelijk ondergaan van God door alles en in alles. Zo op het eerste gezicht klinkt dit heel passief maar zo wordt het niet bedoeld. Want in heel zijn denken benadrukt Eckhart ook dat dit proces van verinnerlijking plaatsvindt in de concreetheid van het leven zelf. Want daar schenkt God zich. Dat betekent nu dat er concreet voor mij de vraag voorligt of ik mijn eigen bubbel open durf te laten breken door me open te stellen voor de schenking van God zelf.

Het is voor mij de kunst om in de alledaagse werkelijkheid van mijn leven, juist in wat zo totaal anders is, lijdelijk God te ondergaan. Omdat ik weet dat ik alleen zo Hem zal vinden. Want God

heb ik nog nooit gezien in mijn doen en mijn denken. En zal ik ook niet vinden in mijn eigen bubbel. Maar waar ik loslaat en durf te ontvangen, daar ontvang ik hier en daar een glimp van Hem. Daar onderga ik het leven waarin Hij oplicht en uitlicht. Waar ik samenva in Hem. Alleen in het ondergaan van God, ben ik in staat mijn eigen bubbel open te breken om de ander te ontmoeten.

Daarmee lijkt ik een heel eind weg te zijn van mijn oorspronkelijke woede over wat ik om mij heen zie gebeuren. Maar dat is slechts schijn. Het gedachtegoed van Eckhart is nooit bedoeld geweest om met het hoofd in de wolken te

zweven, maar juist werkelijkheid te laten worden in het concrete, omdat God zich daarin ook schenkt.

Voor mij betekent dit dat de woede blijft maar nu in het besef dat mijn bubbel opengebroken wordt. Ik mag ontvangen. Ik mag in verbinding leven met God die zich in alles uitstort. Daardoor richt mijn woede zich minder tegen mensen, maar wel op al die tekenen dat mensen niet meer in verbinding leven en uitsluitend nog in hun eigen bubbel. In het loslaten, word ik verbonden met allen, en zie ik scherper waartoe het leidt als de verbinding wordt losgelaten. Dat maakt me boos maar nu anders.

Anne van Voorst is hoofdpredikant van de Dienst Geestelijke Verzorging

¹ Over God wil ik zwijgen, preken, Meister Eckhart, Historische Uitgeverij Groningen, 2001 tweede druk, pag. 47

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■■

+++++

De gesloten gezinsvoorziening Een interview met Violette van Liebergen

door Renilde van Wieringen

Tijdens de voorbereidingen in de redactievergadering werd er bij integratie al snel gedacht aan hoe het zou zijn in de GGV, de gesloten gezinsvoorziening. Dat is plek waar mensen vanuit alle windstreken verblijven.

Hier volgt een interview met Violette van Liebergen, rooms-katholiek geestelijk verzorger, onder andere werkzaam in de GGV te Zeist.

+++++

Is de gedachte vanuit de redactie juist dat op jouw werkplek mensen uit allerlei landen met een verscheidenheid aan achtergronden hier verblijven?

Hier zijn mensen die inderdaad overal vandaan komen. Er komen met name vrouwen, gezinnen en soms ook echtparen.

Wat de voorgeschiedenis is van deze mensen verneem ik vaak in de gesprekken. Zo kan het zijn dat men al jaren in een AZC heeft gewoond en dat men uitgeprocedeerd is. Het kan ook zijn dat men via Schiphol in Nederland komt en de identiteitspapieren niet in orde zijn. Ook komen er vrouwen naar hier die geen verblijfsvergunning hebben en iets strafbaars hebben gedaan.

Integratie kan omschreven worden als het opnemen van groepen in een groter geheel met

wederzijdse aanpassing. Hoe zie je dat terug in het alledaagse leven op de GGV?

Als ik kijk naar het alledaagse leven van de bewoners hier, dan valt als eerste op dat ze wonen in een huisje. Zo'n huisje heeft verschillende slaapkamers en een gemeenschappelijke ruimte met keuken. De gezinnen wonen als eenheid in een huisje; de individuele vrouwen vaak met elkaar in een huisje. In totaal zijn er twaalf huisjes. Soms merk je dat vrouwen op elkaar betrokken zijn, dan is er een soort gemeenschapszin. Andere keren is dat weer minder. De populatie wisselt snel.

Vrouwen die alleen zijn, proberen we in contact te laten komen met andere vrouwen die in dezelfde eenzame positie verkeren. Soms zijn mensen erg op zichzelf. Wat kan helpen zijn de

aangeboden activiteiten. Daar komt samenwerking tot stand, zoals in de moestuin of bij de crea.

Probeer je het met elkaar samenleven ook in de kerkdiensten tot uitdrukking te laten brengen?

De kerkdiensten zijn heel erg belangrijk. Niet per se om integratie te bewerkstellingen, maar de vieringen kunnen daar wel toe bijdragen. Ik ga de mensen langs en nodig ze uit. Ik klop aan bij de huisjes en verwelkom iedereen. Tijdens de kerkdienst zijn ze elkaar behulpzaam, bijvoorbeeld bij het zoeken naar de liederen in het boekje, dat zorgt voor verbinding.

Koffiedrinken met kerkvrijwilligers is ook een moment van samenzijn en van onderling contact. Ondanks taalbarrières doen mensen hun best om elkaar te begrijpen. Tegenwoordig zijn er wel steeds meer mensen die Engels spreken. Van de ene kant maakt dat de communicatie makkelijker, maar van de andere kant wordt het Nederlands spreken met elkaar dan minder.

De kerkdiensten geven rust, hoop, kracht en overgave. Dat werkt verbindend.

Men zit in dezelfde positie van onzekerheid. De aanvaarding van het ongewisse kan mensen verbinden met elkaar. Wat er ook gebeurt, het gebeurt niet zomaar. God is met ons door alles heen.

Is dat vooral jouw spiritualiteit of heb je dat met name in de praktijk gezien? De mensen die in de GGV moeten verblijven, staan voor een pittige uitdaging. En daarmee jij, op een andere manier, eigenlijk ook.

Het is een spiritualiteit van het proberen er hoe dan ook iets van te maken in je leven, vertrouwend op God. Je bent op de plaats waar je bent. Die heb je niet zelf uitgezocht en niet zelf bedacht, en toch is het de bedoeling om in de

uitdagingen van je leven iets te betekenen voor elkaar. Zo kunnen mensen elkaar bijstaan. Ik heb hier geleerd dat religie daarin verbindend kan werken. Er wordt nogal eens gewezen op de verschillen die er zijn. Maar in de nood die mensen overkomt, zie ik vooral het verbindende element.

Als geestelijk verzorger voel ik me daarbij heel machteloos. Ik kan niets doen om de concrete situatie te veranderen. Daarom probeer ik met de eenvoudige middelen die ik heb zo goed mogelijk zorg te dragen voor de mensen.

Ik zorg dat alles zo veel mogelijk in orde is in het stiltecentrum, de plek waar we de zondag vieren. Ook de boekjes moeten mooi zijn. En dan zijn er nog bloemen van een kerk uit de omgeving, de kerkvrijwilliger die aanwezig is. Dat zijn kleine dingen, maar ze doen er echt toe.

De contacten, zoals individueel als in groepen, zijn heel belangrijk. Ik kan een luisterend oor bieden, samen bidden, aandacht schenken, zoeken naar anderen die al in Nederland wonen en in een zelfde situatie hebben gezeten. Voor Iraniërs bijvoorbeeld is er een Perzische kerk. Ze zijn altijd bereid langs te komen voor hun landgenoten. Ze spreken dan de taal van de mensen zelf. Soms hoor ik ze zeggen dat het goed komt en dat ze mogen blijven. Dat zijn hoopvolle uitspraken die gezegd worden vanuit de eigen ervaring.

Of dat ook zo zal zijn voor degenen met wie ze spreken, dat vind ik zelf altijd afwachten. Deze mensen vertellen erbij dat ze echt in Nederland thuis horen en dat ze daar hun best voor hebben gedaan en blijven doen. Nederland is hun nieuwe thuis geworden. Dat is waar de mensen hier ook op hopen.

Zie je dat mensen echt moeite doen om Nederland als een nieuw thuis te zien? En

kunnen ze dingen van hun eigen achtergrond behouden?

Er was hier een moeder uit Nigeria. Ze was hier samen met haar kinderen. Ze deden volop hun best. De kinderen hadden echt het verlangen om later te kunnen studeren en om zo hun bijdragen te kunnen leveren. Onlangs sprak ik een vrouw die heel graag in de zorg wil gaan werken. Ze willen dan echt iets betekenen voor de maatschappij.

Ze zijn niet voor niets naar Nederland gekomen. Maar het verloopt soms heel moeilijk en lang niet altijd met de gewenste uitkomst. Het is soms een kwestie van een heel lange adem en maar moed zien te houden. Toch kan het. Ik was onlangs in een klooster en op de boekentafel lag een boekje dat ging over een gezin uit Pakistan, getiteld 'Niet langer vreemdelingen', van Javed Nasih (uitgeverij Bedsaïda).

Het gezin heeft het heel moeilijk gehad. Allereerst om je land van oorsprong te verlaten. Het is een enorme ontreddering. Alles laat je achter je, je eigen cultuur, taal, familie, eetgewoontes.

Vanuit hun geloof hebben ze zich steeds afgevraagd: "Wat kunnen we doen vanuit het evangelie?"

In het boek kan je lezen hoe inspirerend dit heeft gewerkt, voor zowel het gezin als voor anderen in hun omgeving. Hun instelling om steeds die vraag opnieuw te stellen en om dat toe te passen in de praktijk gaf een verandering van sfeer. Zo waren ze in een AZC en de kleding was ongeordend. Dan gingen ze bidden en orde in de chaos brengen door, in dit geval, de winter- en de zomerkleding te splitsen en op kledingmaat te sorteren. Uiteindelijk is het dit gezin gelukt om in Nederland te kunnen blijven.

Hun verhaal heeft mij erg geraakt en gaf mij meer inzicht in de procedure van asielaanvraag en de moeilijkheden waar zij doorheen moeten gaan.

Staat er ook in het boek dat ze hun plek in Nederland hebben gevonden? Hoe ze het nu maken? Waar ze tegenaan lopen? En kunnen wij iets leren van hun?

Ook dat staat erin. Zelfs dat ze behoren tot een Nederlandse parochie en dat ze daar heel erg aan hebben moeten wennen. De afstandelijkheid van omgaan met elkaar en ook de weinige gemeenschapszin vinden ze niet eenvoudig. Toch hebben ze hun plek daar gevonden en ervaren ze het nu als hun thuis. Dat zegt ook iets over ons. Hoe doen we het als parochie? Zien we naar elkaar om? Kennen we elkaar? Weten we van elkaars noden? En dan is er vervolgens de vraag wat we daarin kunnen verbeteren.

Met hartelijke dank aan Violette voor dit interview.

Dr. Renilde van Wieringen is pastoraal theoloog, werkzaam in het R.-K. justitiepastoraat, beeldend kunstenaar en redactielid *Pastorale Verkenningen*.

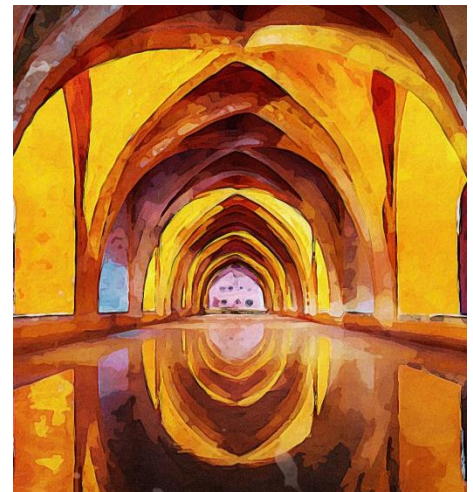
[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Een ontdekkingstocht in FPC Mesdag Integratie zonder polarisatie bij inrichting en gebruik van een gezamenlijk stiltecentrum

door Theunis Veenstra

Het is in de zomer van 2022 dat ik als protestants geestelijk verzorger de overstap maak van PI Veenhuizen naar Forensisch Psychiatrisch Centrum (FPC) 'Mesdag' te Groningen. 'Je werkkamer ligt aan de kerkgang, meteen naast de kerkzaal' zo vertelt bij mijn introductie een HR-medewerker. Bij binnenkomst van 'de kerk' raak ik meteen onder de indruk, en met reden: het is ook volgens vele van mijn collega's uit het forensisch veld, één van de mooiste in het justitiële landschap, iedere bezoeker aan de kliniek wordt er binnengeleid.

+++++

Kerkgang, kerkzaal, kerktuin

Het eerste jaar dat ik hier werk stel ik niet veel vragen bij de begrippen 'kerkgang' en 'kerkzaal'. Er is een vacature voor een rooms-katholieke pastor en de islamitische geestelijk verzorger heeft haar eigen gebedsruimte. Mijn humanistische collega heeft de bezinningsmomenten vooral op haar eigen kamer of op de afdeling van de patiënten. Kortom: het gebedshuis wordt vrijwel alleen door mij gebruikt. Het jaar erop volgend zetten een aantal voorvallen me toch aan het denken. Tijdens een landelijke open dag in justitiële inrichtingen bezoeken zo'n zeshonderd genodigden de kliniek. Mijn humanistische collega en ik doen in de kerkzaal samen de voorlichting over de

geestelijke verzorging. Ik zie het een aantal malen die dag gebeuren dat bezoekers, zodra ze de kerkruimte binnenkomen, rechtsomkeert maken. Het triggerpunt blijkt het metershoge kruis te zijn dat meteen bij binnenkomst de blikvanger is van de zaal. Dit symbool roept blijkbaar iets op dat bezoekers op afstand houdt. Dat is echter het laatste wat we als team Geestelijke Verzorging willen. We hebben ieder onze eigen levensbeschouwing en afkomst, maar in veel activiteiten profileren we ons niet als dominee, humanist of imam (een rooms-katholieke pastor is op dat moment nog niet benoemd), maar veeleer als geestelijk verzorgers, dus in een overkoepelende definitie. Tegelijkertijd heb ik het gevoel dat de omgeving waarin ik werk niet met die ontwikkeling is

meegegaan. Het is niet alleen het voorbeeld van mijn werkkamer, gesitueerd is aan de 'kerkgang', maar ook als ik de tuin wil binnenwandelen hangt daar een bordje met 'kerktuin alleen toegankelijk voor patiënten die werken bij de Boerderij of de Groenvoorziening'.

Deze termen leiden, waarschijnlijk onbedoeld maar toch, tot een anachronisme: er klinkt in door de religiositeit van het Nederland van vijftig jaar geleden. Maar dat alles wel in een tbs-kliniek die werkt met de meest moderne behandelmethoden en die een gelaagdheid kent van patiënten uit vele culturen en achtergronden. Als ik ter kennismaking op een afdeling aanschuif bij de maaltijd vraagt een sociotherapeut me: "Ik wist niet dat er in de FPC Mesdag een dominee werkt, wat is dat voor een functie en wat doe jij zoal de hele dag"? Een begrijpelijke vraag. Op een dergelijk moment schaam ik me het evangelie niet en vertel ik over mijn Bijbelgespreksgroep en dat er niet alleen op zondag maar ook door de week op mijn kamer aan de 'kerkgang' en in de 'kerkzaal' tegen de klippen op wordt gebeden en gezongen. Tegelijk bevestigt deze sociotherapeut de cijfers van editie 2024 van het tienjaarlijkse onderzoek¹ 'God in Nederland'²: ten aanzien van de kerkelijke betrokkenheid van de Nederlander zijn die namelijk vrij ontnuchterend: 8% noemt zich katholiek, 6% PKN, 4% voor orthodox-gereformeerden, en overige religies en kerken 9%. Voor een ooit stevige zuil als het

humanistisch verbond geldt in zekere mate hetzelfde: uit de cijfers blijkt dat er een groep 'ongebonden spirituelen' in opkomst is, die spirituele autoriteit van officiële instanties en tradities relativeren.

Alle reden dus voor ons als team geestelijk verzorgers om ons te bezinnen. Niet zozeer op onze uitstraling naar buiten, maar meer dan dat: naar binnen toe. Wat heeft een patiënt aan een ruimte die in hout, metaal en beton zo christelijke gebeiteld is, als diezelfde patiënt uit levensbeschouwelijk oogpunt een volstrekt andere achtergrond heeft?

Zin op zondag

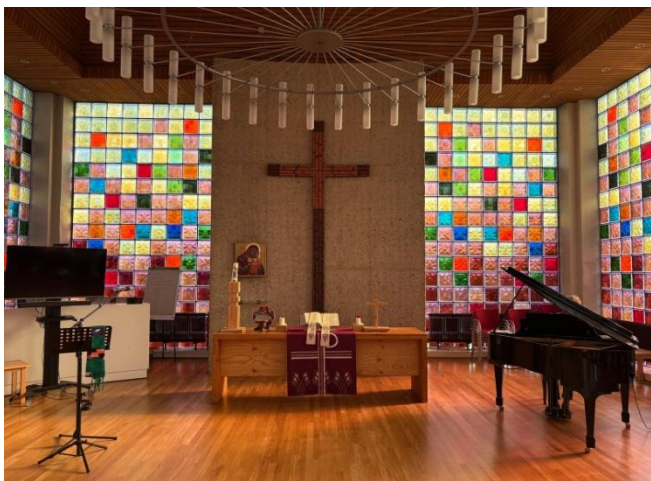
Samen met mijn humanistische collega besluiten we dat we de 'kerkzaal' gaan transformeren tot een 'stiltecentrum' waar iedereen zich thuis voelt. De directie is bereid om ons plan financieel te steunen. We wachten bewust nog even met de praktische uitwerking tot er een rooms-katholieke collega is benoemd, zodat hij of zij ook kan meedenken. Ondertussen zitten we niet stil als protestants- en humanistisch geestelijk verzorgers.

We ontwikkelen samen een programma voor een gemeenschappelijke bezinning op de zondagmiddag, genaamd 'Zin op Zondag'. Op die manier proberen we om onze beide achtergronden en werkstijlen te integreren. En omdat integratie, net als polarisatie, één van de thema's is van deze Pastorale Verkenningen is het goed om dit begrip te definiëren.

Integratie omschrijf ik als 'het opnemen van individuen of groepen in een groter geheel waarbij er een wederzijdse aanpassing plaatsvindt tussen de groepsleden zodat iedereen kan deelnemen en zich verbonden voelt, zonder dat de ene groep de andere volledig domineert; het is een proces van samenleven, leren en respecteren van verschillen'.

In de praktijk betekent dit dat we voor de 'Zin op Zondag' gezamenlijk een thema kiezen. In de uitwerking hiervan zingen we in het 'stiltecentrum' (voor deze gelegenheid al even omgedoopt) liederen uit beide tradities; daar waar ik een Bijbellesing inbreng vertelt de humanist een spiegelverhaal of draagt een gedicht voor; er zijn gemeenschappelijk gekozen videofragmenten en wat voor mij vooral telt is dat bij deze 'Zin op Zondag' een ander deel van de patiënten zich mengt met de vaste bezoekers van de kerkdiensten. Dit is voor mij persoonlijk een eerste stap naar integratie van ons werk.

We zitten bij deze bijeenkomsten bij elkaar terwijl heiligen in hout en gips ons omgeven. Prominent in beeld is een altaar met een houtsnede van het laatste avondmaal en nog voordat we de zaal betreden zijn er op de gang beeltenissen in alle vormen en kleuren die verwijzen naar Bijbelse symbolen en gebeurtenissen.

De kaarsenstandaard hangt boven een middelgroot icoon van Jezus en Maria als 'Moeder Gods' en dan heb ik het nog niet eens gehad over het kruis dat bij de open dag enkele bezoekers op de vlucht joeg.

Kortom: als er eindelijk een rooms-katholieke pastor is benoemd komt het moment om ons te richten op de kerkzaal. En dan als ruimte die plek biedt aan een breed pallet aan patiënten die rust

zoeken en waar herdenkingsplechtigheden worden gehouden voor overleden patiënten zonder wat voor kerkelijke of religieuze binding dan ook.

Zomaar een dak

Wat de gesprekken betreft binnen ons team GV: we zijn af en toe tegenpolen, maar waken voor polarisatie. Maar 'zonder wrijving geen glans', er volgen discussies die mij vormen in aspecten van collegiale verbinding maar ook in botsingen die mij meer zelfkennis opleveren. Zo ontdek ik bijvoorbeeld hoe ik als protestant – naast alle gemeenschappelijke herkenning in de visie van mijn rooms-katholieke collega – een door en door gesecculariseerd beeld heb van een religieuze ruimte.

Het gaat mij in dit bestek niet zozeer over de heiligenverering, de verschillen tussen avondmaal en eucharistie en andere zaken die tijdens de reformatie zo'n hoog opspeelden. Het wordt me vooral duidelijk dat een kerkzaal voor mij als protestant primair een functionele ontmoetingsplaats is. Het gebouw zelf is niet inherent heilig.

De aanwezigen zelf zijn de levende stenen die bijeen zijn rond Gods woord, of zoals een vaak gezongen lied het omschrijft: 'zomaar een dak boven wat hoofden, deur die naar stilte open staat. Muren van huid, ramen als ogen, speurend naar hoop en dageraad. Huis dat een levend lichaam wordt als wij er binnen gaan om recht voor God te staan³'.

In mijn herinnering doemt het beeld op uit mijn studietijd, van een student die in zijn functie als diaken op een zondag naar de Martinikerk fietst, met onder de snelbinder een half-volkoren van de Albert Heijn. Brood dat gebroken wordt en waarover in de dienst van het Groninger Studentenpastoraat de instellingswoorden klinken.

Zwervers uit de binnenstad weten al heel lang dat hierbij ook wijn wordt geschonken. Vaak kiezen ze dit laatste moment van de viering om zachtjes binnen te slippen en met slok en een slik, geloof, hoop en liefde te smaken. Huis dat een levend lichaam wordt als iedereen welkom is, de Groningers zien het in alle nuchterheid aan.

Ont-dekken

Het bovenstaand voorbeeld raakt ook mijn werk in de kliniek. Het zijn de gesprekken met mijn humanistische collega waarin ik het beeld van mijn eigen spiritualiteit aanscherp.

Daar waar we in onze 'zin op zondag' activiteiten elkaar zo vaak vinden, ontdek ik tegelijk ook mijn aandacht voor het transcendente, het goddelijke, dat ik in een stiltecentrum wil ervaren. Ik wil dit in het interieur integreren maar dan niet op een wijze die pontificaal en daarmee vaak te overheersend zichtbaar is, zoals het genoemde voorbeeld van het grote kruis dat er nu hangt.

Dit betekent voor mij een zoeken naar vormen, attributen, meubels, accenten met licht, die uitnodigen tot ontdekken, en dan in de letterlijke zin van het 'ont'-dekken. Een benadering dus waarin we worden verleid om achter de schermen te kijken, bijvoorbeeld met het openen van een gordijn dat een icoon zowel verbergt als onthult, of een schilderij, gedicht etc. dat in een wissellijst iedere keer weer iets anders kan oproepen.

Vanuit mijn ervaring in PI Veenhuizen ontstaat het idee van een kast met deuren die je kan openslaan en waarachter een kruis tevoorschijn komt.

Samen met mijn rooms-katholieke collega voeren we gesprekken met een arbeidstherapeut op de afdeling houtbewerking over een kruis zo mogelijk gemaakt door patiënten. We opperen het idee van een lichtkast met symbolen van geloof, hoop en liefde, en ga zo maar door. Omdat het ook op zichtbare integratie aankomt oppert de humanistische collega het idee van een boom waarin de bezoeker een wenskaart kan hangen of een hart waar je zelf je hartenkreet in kan schrijven, tekenen, enz. Deze voorliefde voor het 'ont-dekken' heeft alles te maken met mijn theologische positie die je kan duiden als "God als mysterie ofwel als geheim".

Voor mij is belangrijk dat God aan de ene kant mens is geworden in Jezus Christus, de mens die na zijn dood en opstanding en hemelvaart als Heilige Geest (trooster) nog immer onder ons leeft. Tegelijk voel ik me aangetrokken door de idee van de 'Verborgene God' (Deus Absconditus)⁴.

Dit concept van de 'verborgen God', verwijst naar het idee dat God Zichzelf soms terugtrekt of verbergt voor de mensheid, wat kan leiden tot gevoelens van afwezigheid of wanhoop. In een TBS-kliniek kom je die gevoelens van onzekerheid, verdriet, wanhoop, het besef van 'waar wacht ik eigenlijk nog op' veel tegen. Een stiltecentrum zal naar mijn besef moeten inspelen op deze gevoelens, niet alleen in de 'aankleding' van de ruimte, maar ook in de 'ontkleding' dus met aandacht voor leegte.

Waardering, inleving en lef

Het is inmiddels 2026. We hebben al heel wat inspirerende sessies met interieurontwerpers, directie en projectmanagers achter de rug. De kunst is nu om als collega's geestelijk verzorger erover na te denken en te spreken, hoe ieder voor zich vanuit de eigen 'verborgen ruimtes' iets tevoorschijn kan halen.

Op die manier blijven we op een vruchtbare manier aan de ene kant een beetje een mysterie voor elkaar, maar we dagen elkaar ook uit om ons in heel onze traditie te laten zien. Integratie als waardering voor-, en inleving in de ander. Maar integratie ook als lef om te staan voor jouw zaak.

Ik heb er alle vertrouwen dat we met deze werkwijze de patiënten kunnen integreren in het mysterie van ons geloof en onze levensbeschouwing en dat we als collega's op deze wijze elkaar nog meer gaan ont-dekken

Theunis Veenstra is justitiepredikant in FPC Mesdag te Groningen.

¹ God in Nederland: 1966-2024, door: Kregting, J., Van lieburg, F., Vermeer, P.A.D.M.. Amsterdam: HDC Centre for Religious History (VU Amsterdam) 2025. ISBN 9789072319456

² Voor een samenvatting, zie: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://assets-us-01.kc-usercontent.com/d8b6f1f5-816c-005b-1dc1-e363dd7ce9a5/79105d94-69f3-4cb3-8001-53ca77f52b10/Onderzoek%20God%20in%20Nederland%202024.pdf>

³ Lied 276 uit: Liedboek, Zingen en bidden in huis en kerk. Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied, 's-Gravenhage 2013.

⁴ Hoewel dit begrip al voor de reformatie doorklinkt in de geschriften van bijvoorbeeld Thomas van Aquino (1225–1274), Meister Eckhart (ca.1260-1328), Nicolaas van Cusa (1401-1464) is het vooral Maarten Luther (1483 – 1546) die dit begrip introduceert in het protestantisme. Karl Barth (1886-1968) en Dietrich Bonhoeffer (1906-1945) hebben dit in een eigen versie omgewerkt, zoals vandaag de dag dit geldt voor postmoderne denkers als John D. Caputo (1940) en Gianni Vattimo (1936 – 2023).

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Stiltecentrum FPC Mesdag

Herinrichting van het stiltecentrum door de geestelijke verzorging

door Jeannette van der Meijde

Toen ik startte bij wat toen nog heette de dr. S. van Mesdagkliniek, was er een kerk aanwezig in de hoofdlocatie. Van oudsher waren er geestelijke verzorgers werkend vanuit de protestante en katholieke traditie. Het werken vanuit een humanistische traditie werd later geïntroduceerd in de kliniek.

+++++

Van de architect

De kerk is een prachtig gebouwde ruimte, gebouwd op pilaren waardoor de kerk als het ware buiten de structuur van de kliniek staat. De architect heeft door deze manier van bouwen, met kleur en lichtval willen aangeven dat de kerk een ruimte is die apart van de behandeling is.

Daarnaast heeft de architect zoals de overlevering zegt, een heel groot kruis laten plaatsen op het middengedeelte van de ruimte, als een soort van cadeau aan de instelling. Of dit inderdaad zo is, weet ik niet maar een overgeleverd verhaal 'doet het altijd goed'.

Ruimte voor alle patiënten

De ruimte was niet van mij om het zo maar te zeggen. Natuurlijk zag ik de schoonheid van de

kerk en begrijp ik de functie. Voor mij is het een bouwwerk, een ruimte die uitdrukt dat het een vrijplaats is voor de gelovigen onder de patiënten. Maar het liefst zag ik het als een ruimte voor alle patiënten, waar ze zich veilig en vertrouwd zouden moeten kunnen voelen. Een ruimte voor verbinding en nadenken over je manier van leven die je al hebt of die je aan het ontwikkelen bent.

Verbinding en respect

Vanuit onze professionaliteit is de ontmoeting tussen patiënt en geestelijk verzorger natuurlijk nooit waardenvrij. Als geestelijk verzorger vind ik verbinding met jezelf en met de ander van wezenlijk belang. Verbinding met de ander wil ook zeggen dat je de levensbeschouwing van de ander dus respecteert en probeert te begrijpen.

Zo heb ik altijd in het werk gestaan en dat is iets wat ik uitdraag. Voor mij was het dan ook niet zo belangrijk dat er in de kerk bepaalde symbolen zichtbaar waren onder andere een groot kruis, waar ik geen verbinding mee heb.

Symbolen die voor een ander wel van betekenis zijn, daar breng je respect en eerbied voor op.

Soms moest ik dan wel even over mijn eigen oordeel heen stappen of deze even opschorten en voor mijzelf houden.

Ik vind geen ruimte heilig en dat lijkt soms de waarde van sommige religieuze symbolen te zijn? Dus dat botste met mijn uitgangspunt. Alles wat ik als geestelijk verzorger doe in een stilteruimte zie ik als mensenwerk, en symbolen zie ik als tekenen naar een verhaal, een groter verhaal.

Update

Door de tijd heen merkte ik dat er in de kerk steeds meer symboliek werd toegevoegd waar ik toch moeite mee kreeg. Ik vond de dominantie die ervan uitgaat niet meer passend bij deze tijd. Voor mij was het dan ook een signaal dat er nu verandering moest komen. Omdat de symboliek op de een of andere manier zijn doel voorbij schoot. De ruimte had een update nodig.

Er zijn spullen, symbolen neergezet die naar mijn idee de uitstraling van de ruimte teniet deden.

Zoals beelden op sokkels die de architectuur van de ruimte, de pilaarwerking, verstoorden. Ik merkte dat ik meer moeite had met de verstoring van uitstraling van de ruimte en de onrust die dat gaf. Dus tijd om te ruimte te updaten. Gelukkig kon ik het met mijn collega, dominee, daar wel over hebben. Zijn begrip en meedenken

maakte dat we dit als agendapunt konden inbrengen bij Raad van Bestuur. Raad van Bestuur gaf fiat en stelde geld beschikbaar voor een update.

Transcendente

Met de dominee werkte ik al samen tijdens gezamenlijke bezinningsdiensten.

Zin op Zondag

Muziek/ Film/ Bezinning/ Samen zijn

Een gezamenlijk initiatief van de dienst
Geestelijke Verzorging FPC van Mesdagkliniek

Zondag 27 november 2022

Aanvang 15:30 uur
Vanaf 15:00 uur inloop met koffie/thee/frisdrank

Thema: 'Van het donker naar het licht'

Van harte welkom !!

Jeannette van der Meijde, Humanistisch Geestelijk Verzorger,
Theunis Veenstra, Protestants Geestelijk Verzorger

Daarin werd het mij al duidelijk dat we elkaar in het transcendente konden vinden. We kwamen al op mooie ideeën en gedachten over een update. Wij willen een team zijn, waarin niet de ene levensbeschouwing dominant mag zijn ten opzichte van een andere. Dat onderschrijven wij als teamleden allen, dus dat was een goed uitgangspunt voor het vorm geven van de update.

Voor mij is het van belang dat er een symbool komt dat tot uitdrukking brengt dat we met elkaar verbonden zijn, ook al denken we soms van niet. Dat alle mensen van waarde zijn en recht hebben op een veilige plek. Een plek waar

je ruimte hebt voor je gevoel en ontmoeting met de ander. De ander, wie dat dan ook mag zijn: medepatiënt, medewerker, maar ook je God. Maar vooral dat het een ruimte is waarin stilte heerst, dus geen schreeuwerige opdringende zaken, symbolen.

Het liefst zou ik een ruimte zien waarin er ook een plek is voor de natuur, de natuurlijke omgeving. In FPC Mesdag staan we ver van de natuur af. Ik vind de verbinding met de natuur van belang omdat je een natuurlijk en nadenkend wezen bent.

Een plek waar gevoelens die je hebt als patiënt geuit kunnen worden in de bescherming van een veilige ruimte. Een ruimte die voor ieder van ons toegankelijk is. Eén ruimte die buiten de behandeling staat, dat is voor mij het belangrijkste als je spreekt over symboliek. We zijn hard bezig om dat gestalte en vorm te geven. Als team met elkaar, in verbinding en oog hebbend over elkaars wijze van zingeving waar we elk een ander taalveld qua symboliek hebben. We luisteren naar elkaar en hebben oog voor elkaar. Want als wij dat onderling niet kunnen opbrengen, hoe kunnen we dit dan van de patiënten verwachten.

Jeannette van der Meijde is humanistisch geestelijk verzorger in FPC Mesdag te Groningen.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

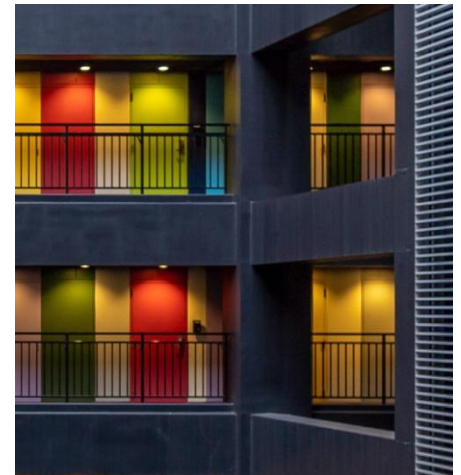
— — — —

+++++

Integratie in de bajes

door Fons Flierman

In de PI in Grave stonden jarenlang pakkende spreuken op de wanden, zowel in het personeelsgedeelte als in de gedetineerdenzone.

+++++

Aangesproken worden

Je liep erlangs en als je blik erop viel dan werd je aangesproken op je houding, je bewust gemaakt van waarden, je weldenkendheid en je welwillendheid aangewakkerd, werd je aangespoord een goede werknemer te zijn en een goed medemens en een goede naaste. Zoals deze binnenkomer bij de ingang van het personeel die ongeveer zo ging: 'Je werkt hier integer of je werkt hier niet.'

De spreuken waren aansprekend, dat wilden ze zijn, maar ze waren ook stille getuigen, ze observeerden de mensen die langs hen heenliepen, namen hun houding waar, hun spreken met elkaar, zagen hoe ze in zichzelf gekeerd waren, weinig open voor wie er nog meer liepen, hoorden hun luchtigheid en hun klagen, hun plannen en hun praktijken. Literaire kunst die, waar ze mensen even naar zich doet kijken, interactie creëert, reflectie en bezinning,

wat een kracht is van kunst. Maar kennelijk was het tijd voor iets anders, spraken ze niet meer aan, waren ze te moralistisch of was iemand met gezag erop uitgekeken. Jammer, vind ik, want we zijn maar mensen en vergeten vandaag wat we gisteren nog belangrijk vonden en eigenlijk morgen ook.

In de gang waar de sleutels hingen stond deze: 'Integreren gaat makkelijker wanneer je welkom bent.' Sleutels, zonder sleutels kun je geen kant op, ben je afhankelijk van anderen die je gaan en staan beoordelen, je vrije bewegen onderwerpen aan hun inschatting of het veilig is om je een deurtje te geven – ze doen hun werk, en deze scherpte is een van de belangrijke pijlers waar de inrichting op steunt. De sleutels zijn symbool voor macht en voor verantwoordelijkheid, dat leert iedereen die als nieuweling aan boord komt. Helaas zijn alle spreuken verdwenen achter een tijdloze egale tint.

Welkom onder voorwaarden

Integratie in de bajes. Ik vond het een waarheid en een aansporing voor iedereen die met de sleutels op zak de inrichting ingaat en gedetineerden tegemoet gaat en hoopt op hun medewerking en op samenwerking met collega's. Dat is allemaal niet vanzelfsprekend, niet in het contact met gedetineerden, niet in het collegiale contact en ook niet tussen gedetineerden onderling. Want integratie betekent dat je welkom bent onder voorwaarden. Een beetje in deze trant: je bent een nieuwkomer en we verwachten van je dat je een houding van respect aanneemt tegenover ons en onze huisregels, gewoonten, mores, leefwijze enzovoort. Oftewel dat je je aanpast. Dat verwachten we van je en dat is ook normaal in organisaties, in werk- en leefgroepen, in verenigingen, in de straat – wie zich niet aanpast gaat opvallen en trekt vaak in negatieve zin de aandacht. Dat zit in kleine dingen die gaan opvallen en die door de aandacht die er naartoe gaat niet meer zo klein zijn en dan voor irritatie kunnen gaan zorgen. Dan kan het oordeel luiden: 'Je was en bent welkom, maar je houdt er wel rare praktijken op na. Ik raad je aan daarmee te stoppen als je erbij wilt horen.'

Het speelveld van de sociale interactie is een krachtenveld waarin de sfeer van de interactie tussen mensen op gespannen voet staat met de sfeer van de persoonlijke integriteit.

Als je mee wilt spelen dan moet je meedoen, meebewegen, wat betekent dat je je in die mate aanpast dat je in de groep past – in het team, op de afdeling, in de organisatie. Wat je meebrengt als mens, je ervaringen, je kennis en vaardigheden, je eigen waarden en normen kunnen van belang zijn, maar weet je plaats. Integreren vraagt aanpassing, zo lijkt de omgeving iedere nieuwkomer voor te houden, want anders gaat het niet lukken.

We zijn mensen en hoewel we de ander ruimte willen geven zichzelf te kunnen zijn, komen we

vroeg of laat met onze verwachtingen op de proppen: de vrije ruimte is voorwaardelijk. Van twee kanten gaat het niet lukken, want de nieuwkomer kan en wil zichzelf niet verloochenen en de nieuwe omgeving kan maar tot op zekere hoogte ruimte geven aan vreemde input. Het zijn de wetten van de natuur die hier aan het werk zijn, de regels van de beschaving zijn van een andere orde, zijn zwakker, kwetsbaarder, net als de mens zelf. Assimilatie is ook niet de bedoeling, want dat betekent volledig opgaan in de nieuwe omgeving, dat is te veel gevraagd, is ook ongezond voor de psyche. Segregatie is evenmin gewenst, want dat houdt in dat er niet samen maar naast elkaar wordt gewerkt en geleefd. Voor organisaties zijn assimilatie en segregatie onwerkbaar, niet wenselijk, want ze staan samenwerking en samenleven op basis van gewaardeerde eigenheid en identiteit in de weg.

Dus idealiter gaat 'samen' via de weg van de integratie, van ruimte geven aan elkaar, van geven en nemen, elkaar kunnen aanspreken en kunnen incasseren.

Een ideaal dat een ideaal is omdat het om offers vraagt. En niet alleen van de nieuwkomer, want dan neigt het naar gedwongen aanpassen, maar ook en vooral van de zittende omgeving, van de heersende klasse. Want in vergelijking met de nieuwe medespeler ligt daar namelijk de macht om te bepalen welke voorwaarden hier gelden, hier in deze omgeving.

Sleutels

Hierboven heb ik beide posities van personen die in de PI aanwezig zijn voor ogen gehad: personeel en gedetineerden. Want het krachtenveld is voor beide partijen en ook tussen beide partijen niet anders. Natuurlijk doet het ertoe dat personeel sleutels bezit en bevoegdheden die ook macht vertegenwoordigen, gelukkig maar want daarmee zijn ze in staat om bij te dragen aan de orde en rust in de organisatie. Maar in het informele

omgaan met elkaar draait het om andere sleutels, namelijk de vele kansen die het omgaan met elkaar bieden om de ander als mens te zien, te blijven zien, te willen blijven zien. Integratie gaat uiteindelijk terug op een wilsbesluit: hoe wil ik met jou omgaan ook wanneer jij dingen zegt en doet (of gedaan hebt) waar ik geen waardering voor heb. De ander een plek in jouw omgeving gunnen vraagt om in en bij jezelf ruimte te maken voor die ander, om jouw vrije ruimte die je eerst zonder die ander had en hebt in jouw omgeving een beetje op te geven.

Andere deur

De geestelijk verzorger draagt geen sleutelbos en opent geen deuren van staal. Maar soms gaat er wel een andere deur open – de deur waardoor iemand weer even als mens verschijnt. Niet dat hij of zij buiten het krachtenveld van regels en macht staat – ook de geestelijk verzorger werkt binnen dezelfde organisatie. Maar het beroep vraagt erom te waken dat er ruimte blijft waar mensen niet volledig samenvallen met hun dossier of hun delict.

Gedetineerden worden voorbereid op hun terugkeer in de samenleving. Dat heet re-integratie. Het woord lijkt op integratie, maar de opgave is vaak nog groter. Wie buiten komt, betreedt een speelveld waarop hij of zij al met een achterstand begint: een strafblad, een negatief imago, beperkte kansen op werk en soms een broos sociaal netwerk. Re-integratie is daarom niet alleen een opdracht voor degene die terugkeert, lees de missie van DJI. Naast de re-integratieprofessionals in de PI heeft ook de samenleving hier iets te doen: werkgevers, buurtgenoten, instellingen en gemeenschappen. Zij bepalen mede of iemand werkelijk opnieuw kan beginnen. En ook de gedetineerde zelf staat voor een wilsbesluit: de keuze om vol te houden, te volharden, bij het verantwoordelijkheid nemen voor de eigen toekomst.

Misschien geldt hier uiteindelijk dezelfde eenvoudige waarheid als ooit op een muur in Grave stond:
integreren – en re-integreren – gaat makkelijker wanneer je welkom bent.

Fons Flierman is adjunct hoofdaalmoezenier

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

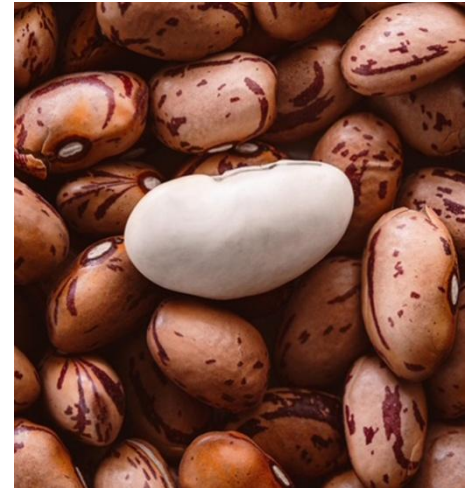
■■■■

+++++

De lieve vrede? Het speklapje is een strijd waard

door Judith Bouma en Geert Rozema

Is de gevangenis een afspiegeling van de samenleving? We vormen hier een totale, parallelle samenleving met haar eigen mores. "Een samenleving binnen de samenleving waar mensen buiten zich nauwelijks een voorstelling van kunnen maken", zeggen we hier in onze PI. Met een per vierkante meter ongekend hoog gehalte multiproblematiek. De helft van onze mannen is inmiddels LVB vaak gecombineerd met verslavings- en psychische problemen. Door het cellentekort zitten deze mensen vaak ook nog dubbelcel.

+++++

Verschuiving van groepen

De afgelopen decennia hebben we verschillende groepen gehad die dominant waren binnen onze muren. Turkse Grijze Wolven, Chinezen en Hollandse georganiseerde misdaad. Vandaag leeft er een grote verscheidenheid aan culturen, etniciteiten en geloven in onze bajesen waarin sinds "Taghi" Marokkanen, Surinamers, Antillianen en andere Zuid-Amerikanen een steeds dominantere rol zijn gaan spelen naast de kleiner wordende Hollandse penose en de Polen. Religieus gezien: gedetineerden met moslim achtergrond vormen al jaren de grootste groep.

Zoals gezegd is de 'Hollandse' groep minder dominant geworden. Er zijn nog kernen van oude criminele families. Maar er is ook verrassende nieuwe aanwas vanuit de politiek gemotiveerde

hoek die vaak sterk christelijk is. De afgelopen jaren is de politiek een steeds dominantere factor geworden binnen de muren, zichtbaar dooreen groeiende groep gedetineerden die extreemrechts of -links georiënteerd is, zich soeverein of autonoom noemt en vaak niets te maken heeft met de traditionele georganiseerde misdaad maar zich veel meer richt op de politieke (inter)nationale situatie.

En dan zijn er nog de 'gastarbeiders': het afdelings- en beveiligingspersoneel dat komt en gaat, maar desalniettemin deel uit maakt van deze samenleving. Ze staan in verschillende verhoudingen tot de gedetineerden. Verhoudingen die soms escalerend en soms de-escalerend werken. Net als buiten de muren geldt voor deze gevangenispopulatie de vraag: hoe hou je het met elkaar uit? Met als verschil dat de

populatie binnen in een snelkookpan leeft: op een kleine oppervlakte, onder grote druk en onvrijwillig.

Samenwerkingsvoorbeelden

Er zijn mooie voorbeelden te noemen van samenwerkingsverbanden in de PI. Vooral op diaconaal gebied. Op alle afdelingen wordt voedsel ingezameld voor de voedselbank. Mannen die nieuw binnenkomen worden als ze de eerste weken zonder zitten door medegedetineerden vaak voorzien van een noodvoorraad boodschappen en kleding.

Ook zien we regelmatig dat er gekookt wordt voor mannen die daar lichamelijk niet toe in staat zijn of die daar zelf de middelen niet voor hebben. De mannen zien naar elkaar om, ongeacht leeftijd, afkomst of cultuur.

Niet de ideale samenleving

Ondanks deze hoopvolle voorbeelden is het samenleven binnen net als buiten de muren verre van ideaal. Bij de GV verbinden de mannen zich met elkaar en vinden er steun, de mannen kunnen hun hart luchten, zich bezinnen. Racisme en discriminatie is ook hier aan de orde van de dag. En een punt van ergernis is dat mannen het gevoel hebben dat bepaalde bevolkingsgroepen worden voorgetrokken of dat er met verschillende maten wordt gemeten.

Waar het bijvoorbeeld schuurt is dat er in onze inrichting sporttoernooien makkelijk op de

zondagochtenden belanden. Tijdens de kerkdiensten. Als de weg van de minste weerstand. Want wie is nou tegen een sporttoernooi?

Als wij de onwenselijkheid hiervan niet expliciet benoemen dan gaat dit gewoon door. Want niemand heeft zin in moeilijkheden.

En de vaak met zijn eigen identiteit worstelende christelijke minderheid dwarsboomt zo'n populair initiatief niet zomaar en zeker niet openlijk op de afdeling wanneer dit soort zaken vanuit de gedeco besproken of simpelweg even beklonken worden.

Dit is typisch een strijd van minderheid versus meerderheid waarbij individuele gedetineerden hun handen vaak al vol genoeg hebben om zich eenvoudigweg staande te houden op een afdeling.

Wij vinden dat deze keuze principieel niet bij hen gelegd moet worden en de PI hen moet beschermen voor deze keuze vanuit het principe van hun grondrechten: vrijheid van godsdienst. Deze activiteiten moeten gewoonweg niet tegenover elkaar geplaatst worden. Zelfs als dat betekent dat het toernooi dan niet door kan gaan. Dit heeft ook met solidariteit te maken. Voor het grotere plaatje: opper de vrijdagmiddag eens voor zo'n sporttoernooi en de wereld is te klein. Dan krijg je de meerderheid tegen je en is de orde en veiligheid direct in het geding. Dat willen we niet. We willen rust.

Macht van het getal

Het meerderheids- minderheidsmechanisme werkt ook bij het vaststellen van de keuzemenu's

en de boodschappenlijsten. Een halalfrikandel is toch ook een frikandel? Waarom moeilijk doen als het makkelijk kan?

We zien hier weer de zachte macht werkzaam: de weg van de minste weerstand. Je moet wel stevig in je schoenen staan om voor je behoefte aan een speklapje op te komen. Sommige gedetineerden gaan wel in beklag over het ontbreken van de keuze voor niet halalvlees. Onlangs heeft het RSJ een interessante uitspraak gedaan in een dergelijke beklagzaak. [RSJ R-19/5482/GA, 5 augustus 2020, beroep - Raad voor strafrechtstoepassing en jeugdbescherming](#) Maar met deze uitspraak is het probleem niet opgelost.

Orde kwestie

Van afdelingshoofden en directie valt niet direct te verwachten dat zij voor het recht op een stukje varkensvlees of frikandel opkomen. Conflicten voorkomen is vaak de inzet, gedoe is onwenselijk. Er zal in de PI niemand opstaan en zeggen: dit is wat de meerderheid wil, en de rest moet zich aanpassen. Zo werkt het niet. De PI is gebaat bij rust: de lieve vrede is een groot goed.

Rol geestelijk verzorger

Maar hoe zit het dan met de rechten van minderheden? Hier ligt een gezamenlijke PI brede verantwoordelijkheid. Waarin we elkaar hard nodig hebben. Als GV kunnen wij hier in onze kerncompetentieve kracht gaan staan vanuit onze

taak om gevraagd en ongevraagd advies te geven aan de directie. 'Stemversterkend' zou je deze rol kunnen noemen en / of getuigend. Benoemen wat je ziet gebeuren en hier aandacht voor vragen als pleitbezorger.

Wij zien het als behorend bij onze werktaken om ook op te komen voor belangen van de minderheden en dus zaken te benoemen die vaak onbenoemd of ongezien blijven.

Misschien hebben we dit als christelijke denominaties altijd al gedaan. Maar misschien zijn we ons dit meer bewust geworden sinds we zelf een minderheid zijn geworden. Waar zorgen de zachte machten van het getal en de orde voor ongelijkheid in de gevangenis? Waar en wanneer komen gelijke rechten en gelijke behandeling in het gedrang?

Het maakt niet uit welke kleur, religie of culturele achtergrond de minderheid heeft, of je jood, moslim, christen of boeddhist bent, Surinaams of Pools. Wij moeten voor al onze (grond)rechten opkomen. Wij hebben hierin als PI een gezamenlijke taak om te zorgen voor gelijke rechten voor alle gedetineerden. Het is dus belangrijk dat we elkaar blijven opzoeken om hier samen voor te strijden. Zij aan zij.

Judith Bouma, justitiepredikant PI Alphen aan den Rijn, Maatschapslaan
Geert Rozema, justitiepastor PI Alphen aan den Rijn, Maatschapslaan

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■■

+++++

Wanneer verschil ontmoeting wordt: menselijke waardigheid in een wereld van culturen

door Michael Idemudia

Mij is gevraagd iets te schrijven over samenwerken en samenleven in een veelheid van culturen. In onze tijd staat dat thema vaak onder spanning. Culturele verschillen kunnen leiden tot misverstanden, wantrouwen en soms zelfs tot polarisatie. Tegelijkertijd zien we ook vele voorbeelden waarin mensen ondanks hun verschillen juist tot vruchtbare samenwerking komen.

+++++

Introductie

De centrale vraag is daarom: hoe verhouden wij ons tot de ander wanneer die zo anders is dan wijzelf? Moet de ander zich aanpassen aan mijn normen en waarden, of vraagt samenleven juist om wederzijds luisteren en begrip?

In mijn eigen ervaring heb ik het samenleven in een veelheid van culturen vaak ervaren als een bron van grote kracht. Het kan een weg openen om God en medemensen te leren kennen zoals zij werkelijk zijn. Tegelijkertijd heb ik ook gezien hoe culturele verschillen soms worden gebruikt als instrument van vernedering, uitsluiting of onderdrukking.

Daarom wil ik deze vraag niet alleen theoretisch beantwoorden, maar vooral benaderen vanuit concrete ervaringen. In dit artikel beschrijf ik hoe samenleven in een veelheid van culturen vraagt om oprechte openheid voor wat er in de ander

leeft. Wanneer mensen bereid zijn naar elkaar te luisteren en rekening met elkaar te houden, kan verschil een bron van wederzijds begrip en verrijking worden. Maar waar die openheid ontbreekt, kan verschil in culturen ook veranderen in een instrument dat menselijke waardigheid aantast en persoonlijke groei belemmert.

Eenvoudig gebaar

De volgende ervaringen uit mijn werk als predikant in detentie laten zien hoe culturele verschillen zowel spanningen kunnen veroorzaken als onverwachte vormen van solidariteit kunnen laten ontstaan.

In detentiecentrum Rotterdam en JC Schiphol waar ik werk, komen mensen uit veel verschillende delen van de wereld samen. In één

ruimte zitten mannen uit Afrika, het Midden-Oosten, Azië en Europa. Hun talen, gewoonten en religies verschillen sterk. Toch delen zij dezelfde ruimte, dezelfde onzekerheid en soms ook dezelfde hoop. In zulke ontmoetingen wordt een vraag heel concreet: hoe leef je samen met iemand die zo anders is dan jij?

Tijdens een gespreksgroep merkte ik eens hoe kleine gebaren een groot verschil kunnen maken. In de groep zaten Nederlandse en anderstalige deelnemers. Ik sprak met de Nederlanders Nederlands en met de anderen Engels. Toen stelde een van de Nederlandse deelnemers voor om het gesprek in het Engels te voeren, zodat iedereen mee kon doen. Het was een eenvoudig gebaar, maar het veranderde de sfeer. Iedereen voelde zich welkom en gerespecteerd.

Zo'n moment laat zien hoe samenwerking kan ontstaan wanneer mensen bereid zijn rekening met elkaar te houden.

Verschuiving van perspectief

Toch gaat dat niet altijd vanzelf. Culturele verschillen kunnen ook leiden tot wantrouwen of misverstanden. Dat ervoer ik toen ik volgens de nieuwkomerslijst een gedetineerde wilde bezoeken. Toen de deur openging, gooide hij plotseling een stoel in mijn richting. De beveiliging kon het gelukkig op tijd tegenhouden. Later bleek dat deze man dacht dat ik samenwerkte met de ambassade van zijn land om reisdocumenten te regelen voor zijn uitzetting. In zijn ervaring bestond het idee van een predikant in een gevangenis eenvoudigweg niet. Wat voor mij vanzelfsprekend was, was voor hem ondenkbaar.

De Nigeriaanse schrijfster Chimamanda Ngozi Adichie spreekt over “het gevaar van één enkel verhaal”. Wanneer we mensen alleen zien door één verhaal of stereotype, verliezen we de complexiteit en waardigheid van de ander uit het oog. Soms vraagt ontmoeting daarom een verschuiving van perspectief. Pas wanneer we

nieuwsgierig worden naar het verhaal van de ander, kan er ruimte ontstaan voor begrip.

Menselijke waardigheid

Tijdens een andere gespreksgroep spraken wij over het thema menselijke waardigheid. Enkele deelnemers waren van mening dat menselijke waardigheid iets is dat een mens kan verliezen door slecht gedrag. Wanneer iemand een misdaad pleegt, zo zeiden zij, dan verliest hij ook zijn waardigheid.

Het christelijk geloof kijkt hier echter anders naar. Volgens de Bijbel is menselijke waardigheid niet afhankelijk van prestaties, maatschappelijke status of kwaliteit van leven. Zij kan niet worden verdiend door deugdzaam gedrag, maar ook niet worden verloren door misdadig gedrag. De reden daarvoor is dat ieder mens geschapen is naar het beeld van God. Omdat de mens een beelddrager van God is, staat hij altijd in een onverbreekbare relatie tot God. Die relatie schenkt hem waardigheid en verbindt hem tegelijkertijd met andere mensen, die kinderen zijn van dezelfde Vader.

Een deelnemer vertelde in dat gesprek iets persoonlijks. Hij had altijd een hechte groep vrienden gehad. Toen hij werd opgepakt, vroeg hij zijn vrouw om zijn arrestatie niet aan zijn vrienden te vertellen. Hij was bang dat zij afstand van hem zouden nemen als zij het wisten. Tot zijn grote schok ontdekten zij het toch. Vanaf dat moment verbraken zij allemaal het contact. “Die relaties ben ik kwijt,” zei hij. “Hen kennende, zullen zij niets meer met mij te maken willen hebben.”

Zijn verhaal liet zien hoe detentie iemand niet alleen fysiek, maar ook sociaal kan isoleren. Wie opgesloten zit, wordt letterlijk en figuurlijk verwijderd van de buitenwereld.

Toch zijn er momenten waarop dat isolement wordt doorbroken. Contact met personeel, kerkdiensten, bezoek van familie en gesprekken met een advocaat brengen kleine openingen in de muren van afzondering. Zij geven mensen hoop dat hun leven niet voor altijd vastligt in het

verleden en dat zij ooit weer een plaats in de samenleving kunnen vinden.

In dezelfde gespreksgroep vertelde Jan iets dat mij diep raakte. Hij sprak over humaniteit. Volgens hem is een eenvoudige vraag vaak een goede maatstaf: kan ik accepteren dat wat een ander wordt aangedaan, ook mij zou kunnen overkomen? Als hij iets niet zou kunnen accepteren wanneer het hemzelf wordt aangedaan, zei hij, dan voelt hij pijn wanneer het een medege-detineerde wordt aangedaan. Hij gaf een voorbeeld uit zijn eigen ervaring. Hij had aangegeven dat hij liever geen cel wilde delen, en dat verzoek werd gerespecteerd. Maar een andere gedetineerde uit een andere cultuur had gevraagd om niet met een roker op cel te worden geplaatst.

In plaats van begrip te krijgen, werd hij na het activeren van het alarm gedwongen naar de isolatiecel gebracht.

Voor Jan voelde dat als een onrecht. Het liet hem zien hoe gemakkelijk culturele verschillen soms gebruikt kunnen worden als instrument om anderen te onderdrukken. Net zoals sommige vrienden afstand nemen wanneer iemand in detentie terechtkomt, zo kunnen ook culturele verschillen worden gebruikt om mensen buiten te sluiten.

Een andere deelnemer reageerde daarop met een sombere conclusie. Als bijna alle vrienden en maatschappelijke contacten verdwijnen zodra iemand een crimineel verleden heeft, en als culturele verschillen worden gebruikt om mensen te onderdrukken, dan kun je zeggen dat het kwaad of zelfs de duivel de strijd heeft gewonnen. “Anders zouden wij hier niet zitten,” zei hij. Maar in het gesprek ontstond ook een andere gedachte. Detentie hoeft niet het laatste woord te hebben.

Tekenen van hoop

Wanneer je kijkt naar de momenten waarop het isolement wordt doorbroken — door personeel dat respectvol met mensen omgaat, door kerkdiensten waar mensen samenkomen, door familieleden die blijven bezoeken, door advocaten die hen bijstaan — dan zie je dat er nog altijd tekenen van hoop bestaan.

Ook de gespreksgroep zelf was zo’n teken. Het feit dat mensen zich uitspreken tegen onmenselijke behandeling, dat culturele onderdrukking ter discussie wordt gesteld, en dat velen blijven geloven in de onschendbaarheid van menselijke waardigheid, laat zien dat het kwaad niet het laatste woord heeft.

Daarom is het zo belangrijk dat mensen die het slachtoffer worden van stigma steun blijven ontvangen.

In de samenleving leeft soms het idee dat wie eenmaal een crimineel is geweest, voor altijd een crimineel blijft. Maar het christelijk geloof verzet zich tegen dat fatalisme.

Het vertelt een ander verhaal: het verhaal dat mensen kunnen veranderen, dat vergeving mogelijk is en dat waardigheid niet verloren gaat. Tegelijk zie ik in detentie ook veel voorbeelden van solidariteit tussen mensen uit verschillende culturen.

Een gedetineerde vertelde mij eens hoe medege-detineerden voor elkaar zorgen. De een knipt het haar van de ander, een ander deelt eten met iemand die meer honger heeft. Toen ik een man in een rolstoel bezocht, zag ik hoe andere gedetineerden hem hielpen bij alles wat hij nodig had. “Zij zijn mijn voeten,” zei hij dankbaar.

In zulke momenten wordt zichtbaar dat gedeelde menselijkheid soms sterker kan zijn dan culturele verschillen.

De filosoof Theo de Wit noemt dat een “gedeelde gemeenschap”: een gemeenschap waarin mensen elkaar erkennen en verantwoordelijkheid voor elkaar dragen, ondanks hun verschillen. Verschillen hoeven niet te verdwijnen. Het gaat erom dat mensen leren ermee om te gaan binnen gedeelde waarden van respect en waardigheid. In mijn werk probeer ik daarom vooral te luisteren naar wat er in mensen leeft. Een gedetineerde zei eens dat hij het gevoel had dat ik mij opstelde alsof ik één van hen was. Dat was voor mij een groot compliment. Het betekent dat iemand zich gezien voelt, niet alleen als gedetineerde of vertegenwoordiger van een cultuur, maar als mens.

Geschapen naar Gods beeld

Soms ervaar ik ook in mijn eigen werkomgeving hoe moeilijk het kan zijn wanneer mensen elkaar vooral zien door bril van verschil. Dan helpt het mij om mij te herinneren aan de woorden van Jezus over het keren van de andere wang — niet als zwakte, maar als een keuze om de relatie open te houden.

Ook binnen de kerk kunnen beelden meespelen. Zo vroeg een kerkvrijwilliger mij eens meerdere keren wanneer de pastor zou komen, terwijl ik al had gezegd dat ik zelf de dienst zou leiden. Voor haar was het blijkbaar onverwacht dat iemand met mijn achtergrond de pastor kon zijn. Het was geen kwade bedoeling, maar het liet wel zien hoe diep bepaalde verwachtingen kunnen zitten. In mijn werk als predikant zie ik dat achter iedere cultuur een mens schuilgaat met hoop, angst en verlangen naar waardigheid. Wanneer mensen elkaar werkelijk ontmoeten, verschuift de blik: van stereotype naar verhaal, van wantrouwen naar herkenning. Het christelijk geloof herinnert ons eraan dat ieder mens geschapen is naar Gods beeld. Vanuit dat perspectief wordt de ander niet eerst een vreemdeling, maar een medemens. Samenleven in een veelheid van culturen vraagt geduld, eerlijkheid en soms ook duidelijke grenzen. Maar waar mensen elkaar werkelijk ontmoeten, kan verschil veranderen van een bron van spanning in een bron van verrijking. Een gedeelde gemeenschap begint niet wanneer verschillen verdwijnen, maar wanneer mensen de moed vinden elkaar werkelijk te zien — niet als vreemdelingen, maar als medemensen die dezelfde waardigheid dragen.

Michael Idemudia
Predikant Detentiecentrum Rotterdam en JC Schiphol

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

Supervisie: een gestructureerde toelichting

door Dorien van Bosheide, Martin van Hemert, Evelien Reeuwijk, Dorothé Rutten

Binnen de Protestantse en Katholieke denominaties zijn er collega's die ook supervisor zijn, naast de dagelijkse werkzaamheden als geestelijk verzorger. Het doel van supervisie is om te ontwikkelen als professional. Om een beeld te krijgen van wat supervisie inhoudt, proberen we in dit artikel naar voren te brengen wat supervisie is, de werkwijze van een supervisietraject en waar wij als instellingssupervisors in meebewegen.

+++++

Wat is supervisie?

Supervisie is een vorm van begeleiding waarbij het leren van eigen werkervaringen centraal staat. Het is niet noodzakelijk dat er sprake is van een probleem; ook succesmomenten kunnen onderwerp van supervisie zijn. Reflectie vormt een belangrijk onderdeel van het leerproces, waarbij zowel het (pastoraal) handelen als de eigen persoon worden betrokken. Dit kan soms confronterend zijn, maar zelfconfrontatie is essentieel voor het werk als pastor binnen een justitiële instelling. Door zelfreflectie te stimuleren, wordt het mogelijk anderen te helpen en zichzelf beter te begrijpen.

Reflectieverslag en werkinbreng

Een vast onderdeel van supervisie is het schrijven van een reflectieverslag na een supervisiebijeenkomst. Dit verslag wordt

voorbereid aan de hand van een vooraf opgestuurde werkinbreng.

Vormen van reflectie binnen supervisie

Supervisie biedt ruimte voor diverse vormen van reflectie. Naast verbale uitingen is er ook aandacht voor beeldende kunst, muziek, tekenen en lichaamsgerichte oefeningen. Binnen supervisie staat het 'ont-moeten' centraal: er wordt onderzocht in een vrije ruimte, zonder dwang, op een manier die aansluit bij de mogelijkheden van de supervisant.

Opzet van het supervisietraject

Een individueel supervisietraject bestaat uit 10 zittingen van ongeveer 1,5 uur. Groepssupervisie is ook mogelijk, waarbij het traject uit 12 zittingen van elk 2,5 uur bestaat. In beide trajecten staat

het leren van ervaringen centraal, met als doel het ontwikkelen tot een betere professional.

Structuur van het traject

Een supervisietraject is opgebouwd uit drie delen: begin, midden en eind.

Bij aanvang wordt een contract opgesteld waarin afspraken, doelstellingen, methoden, verwachtingen en vertrouwelijkheid worden vastgelegd en ondertekend door supervisant en supervisor.

Na drie zittingen volgt een klik-evaluatie om te beoordelen of er een goede samenwerking is en of aan de verwachtingen wordt voldaan. Beide partijen kunnen in deze fase besluiten om het traject te beëindigen, hoewel dit niet wenselijk is.

Werkwijze tijdens de zittingen

In elke zitting brengt de supervisant een casus in, vaak een concrete werkervaring. Bijvoorbeeld een kerkviering in een PI waar onrust ontstond en de voorganger daarop reageerde. De leervraag kan zijn: "Hoe kan ik hier anders mee omgaan?" Het doel is niet om te beoordelen, maar om te

leren door reflectie op de ervaring. Patronen worden herkend en erkend, en aan het einde van het traject ontstaat vaak een rode draad waarmee de supervisant verder kan werken.

Instellingssupervisie en opleidingssupervisie

Binnen het justitiepastoraat kunnen medewerkers begeleiding krijgen van een interne supervisor via een instellingssupervisietraject.

Instellingssupervisie verschilt van opleidingssupervisie. Beide zijn gericht op professionele ontwikkeling, maar verschillen in doel, context en focus.

Opleidingssupervisie is leergericht en gekoppeld aan een opleidingstraject, waarbij de supervisor ook een toetsende rol heeft.

Instellingssupervisie is praktijkgericht en organisatie gebonden, gericht op het functioneren binnen het werk, team en de organisatie, zonder formele beoordeling. Persoonlijke ontwikkeling staat centraal en is een structureel onderdeel van het personeelsbeleid van het justitiepastoraat.

Ont-moeten

Samenvattend is supervisie een traject waarin vanuit vertrouwen veel geleerd kan worden over het werken in ons werkveld, wat vervolgens bijdraagt in de ontwikkeling als geestelijk verzorger in een justitiële setting.

We ontmoeten je graag om te ont-moeten.

De supervisoren stellen zich graag voor

Dorien van Bosheide

Ik ben werkzaam in de TBS Oostvaarderskliniek en het Pieter Baancentrum, beide in Almere.

Als supervisor werk ik multi-methodisch, verschillende methodes kan ik inzetten en dragen bij aan jouw ontwikkeling. Aandacht en in beweging komen zijn daarbij kernwaarden. Supervisie benader ik als een proces van persoonlijke samenwerking. Jij bent tenslotte expert op het gebied van jezelf, zonder dat je dat misschien weet!

Martin van Hemert

Ik woon in Utrecht en werk in Alphen aan den Rijn (Eikenlaan). Ik voel mij thuis bij de positieve supervisie, waarbij je in het leren van werkervaringen uitgaat van succes momenten, naast situaties waarin we tekort hebben geschoten. Wat mij betreft gaat het in reflectie niet alleen om het verbale, maar ook het non-verbale. Een verbinding maken tussen muziek / 'martial arts' oefeningen en supervisie, zie ik als een uitdaging.

Dorothe Rutten

Ik ben een collega in PI Vught en woon in Tilburg. Om je te ont-moeten als supervisor, kom ik je tegemoet met mijn beide oren open en in alle vertrouwelijkheid. Ik stem mijn begeleiding af op wat jij op dat moment nodig hebt: door een veelzijdigheid aan supervisiemethodieken heb ik altijd een passende aanpak achter de hand. En omdat ik zelf graag wandel, wil ik me ook verder bekwamen in 'wandelsupervisie': al pratend in beweging komen klinkt mij als muziek in de oren.

Evelien Reeuwijk

Ik ben een collega in PI Lelystad, heb een achtergrond in het basispastoraat en woon in de nabijheid van Zwolle. Als supervisor werk ik aan leerzame gesprekken in gedeelde wijsheid en samenwerking met ruimte voor ieders ervaring, bezieling en eigenheid. Delf je eigen talent op en straal!

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

Column door Hanneke Allewijn

Mensen zijn mensen. Dat gegeven kan me steeds opnieuw verrassen. Het verrast me vooral als ik met een groepje gedetineerden een psalm hertaal. De Bijbel gaat open, en het maakt niet uit of ze er bekend mee zijn. Doe mee, stel je open.

We gaan lezen. Wat staat hier? En hoe zeg je dit in je eigen woorden? Boven Psalm 3 staat: 'een psalm van David, op de vlucht voor (zijn zoon) Absalom'. Dat opschrift wordt: 'een psalm van F. J. en A., op de vlucht voor het kwaad'. Vers 8: 'Sta op, Heer, en red mij, God, sla mijn vijanden in het gezicht, breek de tanden van de wettelozen' wordt: 'Ik hoop op U God. Sla de tanden uit de smoelen van de snitches. In mijn gebed vind ik redding.'

Onmiskkenbaar zijn politie en justitie het kwaad. Oordeelvrij luisteren is belangrijk.

Onderweg in het hertalen stel ik ook vragen. Zie je jezelf ook als het kwaad? En is de politie alleen maar slecht? De psalmen openen de wereld van mensen met al hun existentiële vragen. De angst om vergeten te worden of het terugkeren in de maatschappij, schuld, vergeving ..., alles komt langs.

Mensen zijn mensen. Als het over spijt gaat, kan het stilvallen tijdens zo'n gesprek. De hertaling van Psalm 11:5-7: 'Familie, ikzelf en de wereld om ons heen keurt ons. Wie een kuil graaft voor een ander, valt er zelf in. Wie oprecht teleurgesteld is in zichzelf, hoopt op vergeving.'

Het verlangen naar een zinvol bestaan, een de hoop op een tweede kans leeft in de bajes evengoed als erbuiten. Zo blijkt uit Psalm 14:1-4: 'Domme mensen denken: er is geen God in de gevangenis, want daar zijn misdadigers, dieven, enz. Ze zijn daarbinnen door en door rot.'

"God kijkt ook naar de mensen in de gevangenis. Ook hier zijn mensen die een weg naar God zoeken."

Hanneke Allewijn

justitiepredikant
en gemeentepredikant Noorderkerk Den Haag
Ze zette de hertaalde psalm 11 op muziek
voor het project 'neusje van de psalm'

Twée levenswerkboeken over Reizigers, Sinti en Roma

recensie door Bert Simons

In deze bijdrage treft de lezer recensies aan over het eerste en het laatste levenswerkboekje uit de serie van negen waarin verbindingen worden gelegd tussen Reizigers, Sinti en Roma en de burgersamenleving, gebaseerd op persoonlijke verhalen, ervaringen en kennis.

Het eerste levenswerkboekje

+++++

Toen, nu en dan?

Een levenswerkboek van drie dertigers onder de Roma

Uitgave Stichting Media PWN, juni 2023, 52 pagina's

Een gezamenlijke productie van het Pastoraat Woonwagenbewoners in Nederland (PWN) en 'MST | Mensen in beeld houden' Tilburg (MST)

De kleine uitgave 'Toen, nu en dan?' kwam tot stand naar aanleiding van een dertigtal wekelijkse bijeenkomsten van een drietal dertigers, die een aantal jaren geleden plaatsvonden. In deze bijeenkomsten werd het nodige 'levenswerk' verzet en hebben de deelnemers elkaar verder geholpen. De uitgave die ik hier bespreek wordt in feite gevormd door citaten van de drie

deelnemers die in een twaalfstal hoofdstukjes van telkens enkele pagina's thematisch zijn geordend.

De uitgave begint met een inleidende paragraaf waarin de positie van de dertigers onder de ongeveer 6000 Roma in Nederland wordt toegelicht. Het wordt daarin al snel duidelijk dat deze generatie, waarvan de meesten intussen in woningen wonen, een tussengeneratie vormt die opgroeit in de nomadische familiecultuur maar in een sedentaire situatie het gezinsleven probeert op te bouwen.

In de twaalf hoofdstukjes gaat het vervolgens over voorouders en ouders, over de eigen kindertijd, over verbintenissen, de traditie en cultuur. Het middendeel beschrijft het jonge gezin, kinderen en onderwijs, en gezondheid.

Tenslotte worden geld, schulden en armoede, werkgelegenheid en discriminatie besproken om af te sluiten met de thema's religie, integratie en toekomst.

Al deze onderwerpen worden de lezer niet op een theoretisch wijze aangeboden maar steeds in de vorm van citaten van de deelnemers aan de levenswerkboek bijeenkomsten. Dit maakt de informatie altijd direct, persoonlijk en invoelbaar. Daar doorheen zijn er in de tekst steeds tekstkadertjes die een samenvatting of verlevendiging bieden.

Nadeel van alle citaten achter elkaar is wel dat de lezer soms niet weet wie er nu eigenlijk aan het woord is, waardoor er verwarring ontstaat. Je dacht dat de man nog steeds aan het woord was, maar het blijkt al een tijdje een vrouw te zijn die geciteerd wordt.

De uitgave biedt de geïnteresseerde geestelijk verzorger op een bondige wijze veel informatie over de Roma cultuur en de zaken waar dertigers en veertigers van deze gemeenschap mee te maken hebben.

Spiritualiteit Drijfveer!

Uitgave Stichting Media PWN, december 2025, 28 pagina's

Een productie van het Pastoraat
Woonwagenbewoners in Nederland (PWN)

De jongste uitgave in de serie Levenswerkboeken laat, net als het hierboven beschreven boekje, de Reizigers, Sinti en Roma zelf aan het woord. Maar waar in het vorige boekje de zorgen en moeilijkheden breed naar voren komen, is deze uitgave een beschrijving van kracht. Dit keer zijn de teksten ook geen interviews of verslagen van groepsbijeenkomsten.

De eerste vier hoofdstukken zijn in feite de schriftelijke weergave van toespraken op de boeiende Landdag 2025 van het PWN. Op deze dag werden voor de allereerste keer alle speeches gehouden door mensen uit de kring van de Reizigers, Sinti en Roma.

Na de weergaven van de toespraken wordt in hoofdstuk 5 tenslotte Hannes Weiss (1927-2011) tot leven gebracht. Voor veel Sinti en Roma was hij een icoon van spiritualiteit, geloof was zijn drijfveer!

Dit laatste en het eerste hoofdstuk omsluiten met eenzelfde invalshoek als het ware de drie andere: geloof moet je doen vanuit een spiritualiteit van presentie in wederzijdse dienstbaarheid.

Het negende levenswerkboekje

In het eerste hoofdstuk laat Petra de Vaan zien hoe ze de zorg die ze ooit ontving weer teruggeeft aan die ander in een tijd van ziekte. Petra van Esch vertelt levendig hoe ze de kracht die ze ontvangt van de heilige Sara Kali vertaalt in de zorgen voor gedetineerde reizigers via het project 'Binnen & Buiten'. Blieztha Steinbach heeft, vanuit het lezen van het Evangelie, een heel actief geloof ontwikkeld, waarin ze de holocaust ervaringen van haar familie verbindt met haar inzet voor het volk van Gaza.

De jonge Roma Laura en Cristina Hamidovic zijn vanuit hun traditie en opvoeding geïnspireerd door het thema respect dat begint bij jezelf. Ze willen in de toekomst een bijdrage leveren aan een respectvolle en krachtige positie van de vrouw. Voor een studieopdracht trokken ze naar

de Roma-gemeenschap in Rome. In de middelste drie hoofdstukken komt het thema van het eerste en laatste hoofdstuk op eigen wijze terug: geloof moet je doen vanuit een spiritualiteit van presentie in wederzijdse dienstbaarheid.

Bert Simons is emeritus justitiepastor en deelnemer aan de werkgroep 'Christoffel in detentie'. Deze werkgroep heeft als doel aandacht genereren voor (de vragen van) reizigers, Sinti en Roma die te maken hebben met detentie.

De boekjes zijn te bestellen voor respectievelijk €5,- en €7,50 via www.pwin.nl of 06 51 21 76 76

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■ ■ ■ ■

+++++

Zie onze wonden (en handel hiernaar)

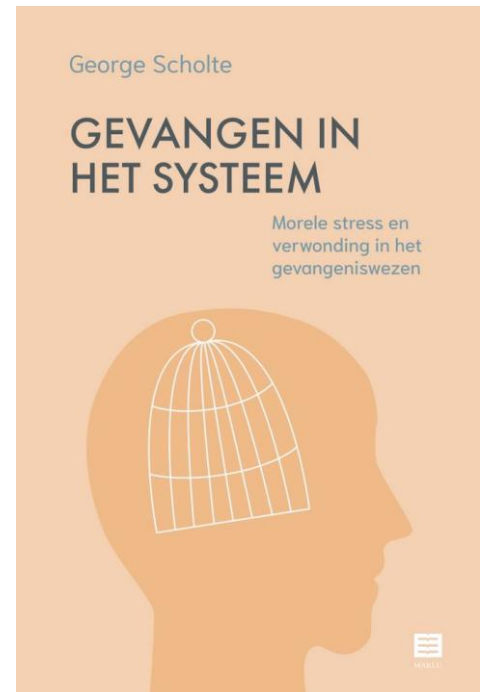
recensie door Geert Rozema

George Scholte

Gevangen in het systeem.

Morele stress en verwonding in het gevangeniswezen.

Maklu, Apeldoorn-Antwerpen 2025. 279 blz

+++++

Zwaar beroep

Emeritus collega George Scholte stelt in zijn nieuwste boek dat wij als werkers in een gevangenis een hoog impact beroep hebben zoals collega's van de politie, brandweer en defensie. En dat we ook als zodanig behandeld moeten worden. Dus met meer ruimte voor morele dimensies als reflectie, intervisie, nazorg. Om moreel lijden en morele verwonding zoveel mogelijk te voorkomen.

Mijn ervaring binnen ons korps en DGV is dat hier aandacht voor is. Binnen de regio-overleggen, ons vakblad *Pastorale Verkenningen*, *Learning Community* vanuit het toerustingsaanbod en vanuit onze hoofden wordt intervisie aangeboden. Maar ik ben het zeker met Scholte

eens dat dit beter, scherper en pro-actiever kan en moet. Klein voorbeeldje: licht periodiek systematisch en thematisch kerncompetenties uit zoals hoe geef je vorm aan het bekende 'ongevraagde advies' vanuit de gv richting de directie. Hierover kunnen we van elkaar leren in het kader van *best practices* en elkaar zo versterken.

Gevangeniswezen breed moet er zeker meer aandacht besteed worden aan dit onderwerp, want er zijn veel moreel gewonden collega's waar weinig oog voor is, zeker bij de langdurig werkenden. Want we moeten door: cellen- en personeelstekort, bezuinigingen, hoge werkdruk, gecombineerd met een stoere, harde

hiërarchische afrekencultuur, vaak werkend vanuit een basishouding vanuit wantrouwen, met veel ervaren sociale onveiligheid.

We hebben een zwaar beroep met een hoge morele impact. Dit werkt verandert je mensbeeld en kijk op de wereld, je houding en karakter. Scholte stelt hier belangrijke vragen over in zijn boek en hij brengt een breed scala van ervaringen in van collega's vanuit verschillende disciplines.

Morele abcesvorming

Over hoe collega's verharderen, afstompen. Last krijgen van *'The corrosion of character'* (p.250) een term van socioloog Richard Sennett vertaald door Scholte als 'erosie van het karakter'. Of van: 'morele abcesvorming' (p. 206), een mentaal gezwel in je hoofd dat groeit.

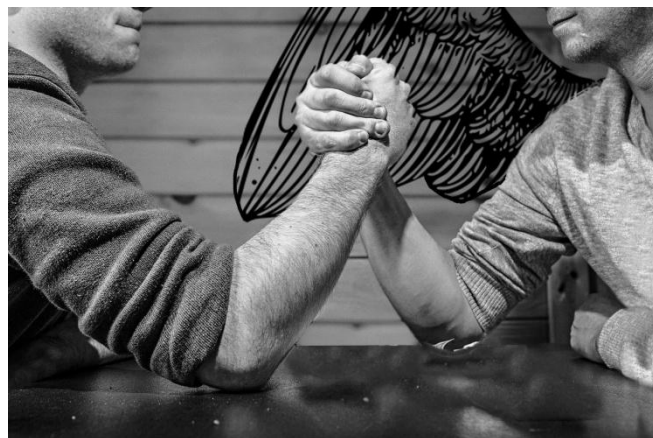
Omdat je heftige incidenten meemaakt – suïcides, ernstige geweldsuitbarstingen, machtsmisbruik, getuige bent van verschrikkelijk kwaad dat mensen doen, dagelijkse uitzichtloosheid – en zo steeds verder weg groeit van je eigen morele waarden. Een gezwel dat uitdijt omdat door maatregelen de humaniteit steeds meer in het gedrang komt, je gevoelens van onmacht groeien omdat je weinig of geen grip krijgt op opgelegd beleid en structuren. Wanneer beweeg je mee en wanneer niet?

Je kan makkelijk moreel gedesoriënteerd raken en sluipenderwijs steeds meer over je eigen grenzen laten gaan, iets wat je je niet zomaar realiseert zolang je maar doordendert. Je ziet het vaak pas in als je door ziekte uitvalt en aan de zijlijn belandt.

Confrontatie met kwaad

Scholte stelt wat het werk van geestelijk verzorger extra zwaar maakt de diepte is van het contact met gedetineerden en de hoge intensiteit en hierover niet mogen communiceren. De confrontatie die je met het kwaad aangaat eist

zijn tol op zielsniveau. De in het boek aangehaalde gv'er Frederik verwoordt het als volgt: "Het gevecht van Jakob met de onbekende (engel) daar kom je ook niet ongeschonden uit." Zorg dan ook voor nazorg.

Maar hoe organiseer je zelfzorg, hulp en supervisie op een goede manier zodat je dit werk gezond en goed kunt blijven doen gedurende een langere tijd?

Wanneer vraag je om hulp in een cultuur waarbinnen dit niet vanzelfsprekend is, oftewel: hoe houd je je hoofd schoon en voorkom je dat er een moreel abces in komt?

Scholte stelt het aan de orde en komt aan het einde van zijn boek ook met verschillende beleidsmatige aanbevelingen en conclusies.

Een hiervan stip ik hier aan als doordenker: kijk eens kritisch naar de narratieven waarmee we momenteel ons werk binnen het gevangeniswezen legitimeren. Die moeten op de schop. Ze legitimeren dat we schade toebrengen aan mensen of ze drukken machteloosheid uit. Denk hierbij aan het veelgebruikte narratief: 'orde en veiligheid', 'detentie als straf bij gebrek aan beter' of: 'op fouten volgt straf' (p.247).

Permanente uitzonderingstoestand

De aanhouding van Ridouan Taghi is volgens Scholte een game changer geweest voor ons werk. Sindsdien is er veel verhard. Aanvankelijke heftige uitzonderingstoestanden worden steeds meer genormaliseerd. Dit is een gevaarlijke wending en heeft grote impact op alles en

iedereen in ons werk. We moeten scherp blijven en deze uitzonderingstoestand nooit normaal gaan vinden en altijd maatwerk blijven leveren voor humane detentie.

Scholte schreef met *Gevangen in het systeem* een lezenswaardig en kritisch boek en zet de schijnwerpers op een nog onderbelicht thema:

morele verwonding in het gevangeniswezen. Dit maagdelijke, nog niet eerder vertoonde initiatief verdient grote lof.

Kritische noot richting eindredactie: het is niet altijd makkelijk leesbaar door de soms te letterlijk weergegeven interviews.

Geert Rozema, justitiepastor PI Alphen aan den Rijn, Maatschapslaan

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■ ■ ■ ■

+++++

Spreken over God, een dialoog met Simone Weil

recensie door Jan Kees Langezaal

Byung-Chul Han
Spreken over God
Uitgeverij ten have, 2026
127 pagina's

+++++

Introductie

Byung-Chul Han is een Duits-Koreaanse filosoof die in zijn oeuvre vaak op een zeer kritische en stellige manier de moderne maatschappij bekritiseert. Zo doet hij dit in eerdere werken bijvoorbeeld in *De Palliatieve Maatschappij* (2022) en *Vita contemplativa* (2023).

In zijn laatste werk *Spreken over God* doet hij dit ook en vind in het denken van Simone Weil een “zielsvriendschap”. Han schrijft hierover dat hij, “na bijna honderd jaar van gedachten gebruik kan maken om aan te tonen dat voorbij de immanentie van productie en consumptie, voorbij de immanentie van informatie en communicatie een andere, hogere werkelijkheid, ja een transcendente bestaat die ons uit volslagen zinledige leven, uit pure overleven, uit het kwellende gebrek aan zijn kan wegvoeren en ons een heuglijk zijnvolheid kan geven.”

Simone Weil was een Frans-joodse filosofe die agnostische opgevoed was. Zij is zich in haar twintiger jaren gaan verdiepen in de Christelijke mystiek. In deze zoektocht heeft ze enkel mystiek

ervaringen gehad. In het werk van Weil vormen een aantal kernthema's een rode draad, Aandacht, Decreatie, Leegte, Stilte, Schoonheid, Pijn en Inactiviteit. De beschouwing van deze thema's hadden voor Weil het doel om dichterbij God te komen. De volheid van aandacht of de zijnsvolheid die Han beschrijft is de aandacht die op God gericht is.

Deze thema's uit Wiels oeuvre worden door Han beschouwd en hij koppelt deze thema's aan het huidige tijdsbeeld. Hierin beschouwt hij waarom het in de huidige tijd ons niet lukt om dichterbij God te komen. Hierbij gaat hij bijvoorbeeld in op het feit dat religie veel aandacht heeft verloren in de huidige tijd en dat dit komt doordat de mens een crisis van aandacht heeft. Een crisis van het kijken en luisteren, zoals hij dit noemt. We zijn in onze consumptiemaatschappij de kracht van de aandacht en het luisteren verloren. We zijn niet meer in staat te aanschouwen.

Daarom komt Han tot de conclusie: “Niet God is dood. De mens aan wie God zich openbaarde die is dood”

Volgens Han heeft de geloofsinhoud zijn waarde niet verloren maar de mens is niet in staat hier aandacht voor te hebben en luisteren. De ziel kwijt weg en verschrompelt omdat deze in Hans ogen niet gevoed wordt, omdat we alleen maar bezig zijn met consumeren.

Aandacht en de houding

Het werk en de gedachten van Han zet de lezer aan het denken over zijn eigen houding in deze wereld ten opzichte van God en van andere mensen. Waarbij de aandacht en de stilte een plek krijgt en niet altijd de activiteit als mens centraal wordt gesteld, maar juist de inactiviteit belangrijk is. Hierdoor kan de mens zich richten op het transcendente en stilstaan bij wat zich aandient.

De huidige neoliberale cultuur waarbij de individu centraal staat, wordt ook uitvoerig behandeld door Han. Waarbij hij oproept dat de mens zijn 'Ik' uit liefde voor God moet opgeven. Waar hij reflecteert op de gedachte dat niet de mens centraal moet staan, en dat wij door ons te "ontscheppen" (het opgeven van onze persoonlijke en fysieke behoeftes) kunnen opstijgen tot een hogere werkelijkheid en het

transcendente kunnen ervaren.

In de gedachtes van Weil, waar Han op reflecteert zijn haar Platonische gedachten duidelijk zichtbaar. Ze koppelde deze gedachten vervolgens heel concreet aan het Christelijke gedachtegoed. Door de koppeling die Han vervolgens maakt van Weils gedachten en deze plaatst in de huidige tijd wordt de waarde die religie ook in de huidige tijd kan hebben duidelijk gemaakt.

In het werkveld

Dit werk van Han inspireert en verwoordt waarom religie ook in de huidige tijd een grote meerwaarde kan hebben. Han maakt een koppeling tussen Christelijk gedachtegoed en filosofie. Waarbij voorbeelden worden gebruikt die door de lezer direct in zijn huidige tijdbeeld te begrijpen zijn. Het geeft de lezer een ander perspectief, weg van de moderne neoliberale gedachtes, dat dicht ligt bij (vroeg) christelijk traditie.

Daarom kant dit werk een inspiratie zijn voor ons allen. Met voorbeelden die heel goed toepasbaar zijn in de dagelijkse praktijk in de Penitenciaire Inrichtingen en ver daarbuiten.

Jan Kees Langezaal, Orthodox Geestelijk Verzorger DGV
PI Zuid-Oost, locatie Roermond; PI Ter Peel; PI Grave

Persoonlijke noot

In mijn *master thesis* voor mijn opleiding Geestelijke Verzorging, heb ik onderzoek gedaan naar het "spreken over God". Hierbij heb ik gekeken hoe het vanuit "moderne" filosofie, God / "het Hogere" benoemd kan worden zonder hier direct invulling aan te geven. Dit door mijn inspiratie voor de negatieve theologie, waarbij men het onbeschrijfelijke probeert te beschrijven door middel van de ontkenning. Primair heb ik me tijdens mijn onderzoek gericht op Cornelis Verhoeven's werk *Rondom de leegte* (1965). Tijdens mijn onderzoek heb ik ook het werk van Simone Weil behandeld. Dit werk van Byung-Chul Han geeft dan weer nieuwe handvaten en inzichten op dit onderwerp. Het is daarmee een mooie aanvulling.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■■

+++++

Confession and Forgiveness Behind Bars: The Orthodox Vision of Healing and Freedom

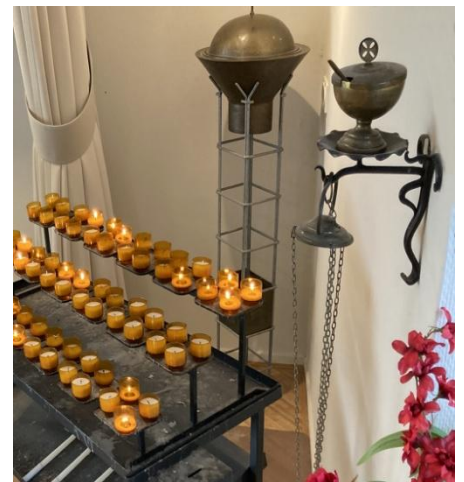
by Konstantinos Kenanidis

Onderstaande tekst is uitgesproken in een lezing tijdens de Orthodoxe Studiedagen in oktober 2025.

Part I — Introduction & Theology of Confession and Forgiveness

Part II — Sin, Shame, Human Dignity & Forgiveness as the Mystery of Freedom

Part III — Pastoral Challenges, Approaches, and Final Exhortation

+++++

Part I — Introduction & Theology of Confession and Forgiveness

It is a deep joy and a sacred responsibility to stand before you today and to reflect on one of the most profound mysteries of our faith — the mystery of confession and forgiveness — as lived and offered within the walls of a prison. We stand as priests of the Most High God, entrusted with the grace to bind and to loose, to offer reconciliation to those who are often the most forgotten, the most wounded, and sometimes — paradoxically — the most receptive to God's mercy.

When a man is locked behind bars, the world sees only the bars. But the Church sees the soul the image of God that still shines, however dimly, beneath the dust of sin and the weight of shame. And perhaps nowhere else is the Gospel more vivid, more raw, more incarnate, than in the

humble encounter between a prisoner and a priest in the holy mystery of confession. Our Lord Himself began His ministry by proclaiming, "He has sent Me to proclaim liberty to

The captives" (Luke 4:18). This liberation is not merely the opening of physical prison doors. It is the freeing of the human heart — that deepest cell in which sin, fear, and despair have kept us confined. When we, as spiritual fathers, enter the prison, we enter that mystery of captivity and freedom. We walk with men who have seen the worst of themselves and often the worst of humanity. Yet we also walk into a field ready for harvest, a vineyard where repentance can be born in tears.

As St. John Chrysostom reminds us, "The Church is not a courtroom, but a hospital; and not a place for condemnation, but for healing." Our ministry

in confession, especially among inmates, is precisely this — to become physicians of souls, co-workers with Christ the true Healer, restoring the image of God in those who have been deeply wounded, both by their own choices and by the brokenness of the world around them.

Let us recall the deep theology of confession and forgiveness in our Orthodox tradition.

Confession is not a mere legal transaction. It is not simply the admission of guilt and the pronouncement of absolution. It is a mystery — a sacrament of healing and restoration.

The Greek word *metanoia* captures this perfectly. It means not only repentance but literally a change of mind, a transformation of the nous, the spiritual intellect of man, the eye of the soul. Through confession, the human person turns from darkness toward light, from death toward life. St. Isaac the Syrian says: “This life has been given to you for repentance. Do not waste it in vain pursuits.”

For St. Isaac, repentance is not a single act but the entire atmosphere of the Christian life — a continual turning of the heart toward God. And confession is the sacred space in which that turning is made real, tangible, personal.

When the prodigal son comes to himself in the far country, when he remembers the goodness of his father, and when he begins to walk home — that is the beginning of confession.

When he kneels before the father, saying, “I have sinned,” and when he is embraced before finishing his speech — that is the mystery of forgiveness.

The Orthodox priest stands in that moment as a witness — not as the father himself, but as the visible icon of the Father’s love.

In confession, we do not act as interrogators or judges. We stand as witnesses to the miracle of reconciliation — the meeting between divine mercy and human humility.

St. John Chrysostom again teaches: “Do not be ashamed to confess your sins, for by confession the wound is laid bare and healed. Without confession it festers and grows worse.”

When we bring the hidden darkness of sin into the light of Christ, the evil one loses his hold. And this is especially powerful in the context of prison, where secrecy, shame, and silence so

often dominate a person’s life.

The act of confession is, therefore, an act of freedom. Behind bars, a man may not be able to walk out into the open air — but through confession, he can walk into the light of God’s presence. He can taste the inner liberty that even the chains of iron cannot touch. St. Silouan the Athonite said, “Where there is the Spirit of the Lord, there is freedom. The man who has found humility and repentance is already free, even if he lives in a dungeon.”

Confession is not humiliation — it is humility. And humility is freedom.

Our penitents, the inmates we serve, often carry not only the guilt of their crimes but the Accumulated shame of years of rejection, abuse, and despair. When they confess, they are not only naming their sins before God — they are reclaiming their humanity. They are rediscovering the truth that they are more than what they have done, that the image of God within them has not been erased, only obscured.

This is why we must approach each confession as sacred ground. It is not a duty to be performed, nor a psychological exercise — but a holy encounter, a small resurrection.

When a man rises from his knees after confession, forgiven and reconciled, he has tasted the Kingdom of God — even if the prison gates remain shut. Brothers, the mystery of confession in prison teaches us something about God Himself. It reminds us that His mercy is not conditioned by circumstances, by location, or by reputation. It reaches into the darkest places and calls forth light.

St. Paisios of Mount Athos once said, “Even if a person has fallen into the deepest pit, Christ descends there too — not to accuse, but to take him by the hand and lift him up.” And this is precisely what we witness in confession: Christ descending into the pit of a man’s heart and lifting him up into life. He also said that the worst sin on earth, the most horrible one is just a drop in the ocean of God’s love. To those of us who serve as confessors in such settings, this truth must continually shape our vision. We are not administrators of forgiveness, but servants of the

mystery of divine love. We do not offer our own compassion, but Christ's compassion through us. And we must be ready to be surprised — again and again — by the depth of repentance that can be born in a soul whom society has written off as lost.

Part II — Sin, Shame, Human Dignity & Forgiveness as the Mystery of Freedom

If confession reveals the mystery of divine mercy, it also brings us face to face with the mystery of human brokenness — with sin, shame, and the fragile dignity of the human person.

The Orthodox Church never defines a man by his sins. Sin is not our identity; it is a distortion, a sickness, a wound. The Fathers teach us that the human being remains forever an icon of God, even when that icon is cracked and covered in mud. In the prison setting, this truth must never leave our hearts. Because what we often encounter are men whose sense of dignity has been crushed — by the crimes they have committed, by the system that confines them, by the shame that burns within them. And our calling is not to justify their actions, but to remind them that they are still beloved sons of the Father — that their worth does not come from their record, but from their creation in the image of God. St. Silouan the Athonite, whose words carry the fragrance of true compassion, once said: "The man who has known the love of God cannot condemn anyone. For he remembers the light and weeps for all creation."

When we look upon an inmate, we must look through the eyes of Christ — not with sentimentality, but with that divine compassion that sees what could be, not merely what is.

Every confession we hear behind bars is an act of resurrection. Every sincere tear of repentance is a testimony that even in the darkest places, the image of God cannot be extinguished. But to

serve in this ministry is to encounter sin in its rawest forms. We meet men who have killed, who have betrayed, who have lived in addictions, violence, and despair. And if we are honest, their confessions sometimes shake us. They bring us face to face with the abyss of human freedom — the same freedom that, when twisted, leads to destruction, but when healed, becomes the gateway to holiness. And yet, brothers, the deeper the wound, the greater the mercy that can be revealed.

St. John Climacus writes in *The Ladder*: "Do not be surprised if you fall every day; do not give up, but stand your ground courageously. And surely, the angel who guards you will honor your patience."

Inmates live surrounded by constant reminders of failure. But through confession, they begin to see that falling is not the end — that God Himself stands ready to lift them up, again and again.

The Gospel's power is not that it removes suffering, but that it transforms it. Forgiveness, is not then, a mere pardon. It is not a judicial act but a participation in divine life. When God forgives, He does not simply erase a record — He recreates. He restores communion. He draws us back into relationship. St. Mark the Ascetic said, "He who truly repents condemns himself and never justifies himself. But the one who has received forgiveness feels the warmth of divine love and cannot hate anyone." This is what forgiveness does — it restores love. And love is the only true freedom. When Christ, hanging on the Cross, said, "Father, forgive them, for they know not what they do," He was not only forgiving His executioners — He was revealing the heart of God. In that moment, divine justice and divine mercy met and became one. And this, my brothers, is the model for every confessor and every prisoner alike. Forgiveness is not weakness. It is the most powerful act a human being can participate in — because it breaks the chains of hatred and revenge that bind

the soul far more tightly than any prison wall. Let us reflect for a moment on this paradox: Many of the men and women we serve are physically confined. They cannot walk beyond their cells, they cannot see their families freely, they live under rules and surveillance. And yet, within that confinement, they can come to know a freedom that many outside the walls will never taste — the freedom of a heart forgiven and at peace with God.

St. Paisios once said, “When a person humbles himself, he becomes freer than the angels. Because pride binds the soul, but humility sets it free.” How many times have we heard a prisoner say after confession, “Father, I feel lighter,” or “I can breathe again”? This is not imagination. This is the grace of the Holy Spirit, breaking the invisible chains of guilt and fear. It is a holy irony — that within a place built to confine, the miracle of true liberty can be born. And sometimes, as spiritual fathers, we discover that some of these men — broken, repentant, weeping — have found a purity of heart and a depth of faith that humbles us. We go to minister to them, but often we return having been ministered to ourselves. St. Porphyrios of Kavsokalyvia spoke beautifully about the hidden sanctity that can exist in the most unlikely places. He said, “There are souls that live in darkness, yet they are more radiant before God than those who live in the light. God sees what we do not see.” How souls that, through repentance, have become radiant in the eyes of God, though the world will never know their names. This, too, is part of the mystery of forgiveness — it creates saints in secret. Many such souls dwell behind prison walls! As confessors, we must help our penitents to believe that forgiveness is real. This may sound simple, but for many inmates, it is the hardest step. They can confess their sins — but they cannot forgive themselves. They believe that God may forgive “others,” but not them. Here, our task is to proclaim the Gospel of radical mercy, to remind them that there is no sin greater than God’s love. St. John of Kronstadt says: “Do not despair, even if you commit sins every day. But stand your ground bravely, and the mercy of God will not leave you.” To despair of

oneself is to fall into the enemy’s final trap. But to hope in God’s mercy — even with trembling — is already to rise from death. Therefore, in every confession, our words must carry the fragrance of hope. We are not there not to there minimize to sin, but to but magnify to grace. We are not there to excuse but to heal. And above all, we are there to point toward Christ — the One who entered even Hades to free those imprisoned there. When a man believes he is unforgivable, he lives in a spiritual Hades. When he confesses and hears the words of absolution, “May God forgive you, my child,” he rises into life. And that is no less a resurrection than that of Lazarus.

As we speak of freedom, we must also remember our own calling to inner freedom. We who serve as confessors are not outside the mystery of repentance — we live within it.

Each confession we hear should remind us of our own need for mercy.

Each tear we witness should water the soil of our own hearts. As St. Ephraim the Syrian prayed: “Grant me to see my own sins and not to judge my brother.” This prayer must become the foundation of our pastoral care — for only the one who knows his own weakness can truly comfort the weak.

Part III — Pastoral Challenges, Approaches, and Final Exhortation

We have spoken of confession as a mystery of healing, of forgiveness as liberation, and of the Hidden dignity of the human soul even within a prison cell. Now let us turn to the practical and pastoral side of this ministry — the challenges, the attitudes, and the grace that sustain us when we serve in such places. The first and greatest truth to remember is this: the priest who enters the prison enters a holy battlefield. Not a battle against flesh and blood, but against despair, hardness of heart, and the demonic voices that whisper, “You are beyond redemption.” To stand

in that place as a confessor is to stand at the gate between darkness and light, between death and life — and to invite Christ to enter. Every prison visit is a liturgy — though not in the temple, it is in the temple of the human heart. We come bearing no incense, no vestments perhaps, no choir — but the fragrance of Christ Himself. As we enter those cells or sit across from a man in chains, we carry with us the grace of the priesthood — the same grace that descends at the altar. The same Holy Spirit who consecrates the Gifts at the Divine Liturgy consecrates also that moment of confession and repentance. And yet, we must be prepared. This ministry tests the heart. It asks of us patience, discernment, and humility beyond measure.

1. Listening Without Condemnation

The first pastoral challenge is to listen — truly listen — without judgment. It sounds simple, but it is one of the hardest tasks. Because in prison, we hear confessions that shake us: stories of violence, of cruelty, of deep sin and brokenness. Our natural instinct may recoil. But the moment we judge, even silently, we close the door of grace. St. John Chrysostom once wrote, “If you cannot forgive, you cannot heal. And if you cannot weep for another’s sin as for your own, you cannot serve as a physician of souls.” In confession, the inmate must encounter not our reaction, but Christ’s mercy.

Our silence can be more powerful than any advice — a silence that communicates compassion, not distance. Often the priest’s calm, compassionate presence is the first time that man has ever been truly heard — without interruption, without accusation. That listening alone can open the path to repentance.

2. Discernment and Boundaries

The second challenge is discernment. While we offer unconditional love, we must also exercise wisdom. Prison ministry can involve complex psychological realities — manipulation, trauma, mental illness. We must never forget that love in Christ is not naïve. It is discerning. St. Isaac the Syrian teaches, “Mercy and discernment are two wings of the soul. Without both, one cannot fly straight

toward God.” Discernment protects both the penitent and the priest. It helps us offer the right word at the right time — not to push too hard, not to rush what must ripen slowly. Sometimes the soul needs time; sometimes it needs silence; sometimes it needs strong medicine. And here, brothers, our own prayerlife is the key. No method, no manual, can replace the quiet voice of the Holy Spirit that guides the confessor. If we are prayerful, God will give us the word that heals.

3. The Power of Presence

Another pastoral reality: many inmates live with profound loneliness. They have been abandoned by family, forgotten by society, sometimes even by their own conscience. When we visit, we bring not only words, but presence — the presence of the Church, the presence of Christ Himself. St. Porphyrios used to say, “Love is not taught; it is transmitted.” And indeed, our very being there — our willingness to enter that place — is already a sermon about God’s love. I recall a priest who visited the same inmate every month for years. The man rarely spoke, never confessed. Then one day, after a long silence, he said: “Father, I don’t believe in God. But I believe in you, because you kept coming.”

And that, brothers, was the beginning of his conversion. Sometimes our ministry bears visible fruit; sometimes it remains hidden. But we must trust that God waters every seed, even those we will never see sprout.

4. Confession as Healing, Not Interrogation

We must also remember that confession is not an inquisition, but a healing dialogue. Some inmates have been judged all their lives — by courts, by guards, by families. If they sense even a hint of condemnation from us, the wall goes up again. Let us imitate the gentleness of Christ, who said to the woman caught in adultery, “Neither do I condemn you. Go and sin no more.” That one sentence contains both mercy and truth. It forgives, but it also calls to transformation. Our penitents need both. They need to hear that their past does not define their future — and that the grace of God can make all things new.

5. The Priest's Own Heart

Finally, brothers, the heart of the confessor himself must remain open and pure. To carry the sorrows of others, we must continually empty ourselves before God. Otherwise, we will grow heavy, cynical, or numb. We need to confess ourselves regularly, to be refreshed in the same grace we offer.

We need moments of silence, of retreat, of tears before the icon of Christ the Merciful. For we are not saviors — only servants. It is not we who forgive but it is Christ. It is not we who heal; it is the Holy Spirit working through our weakness. St. Silouan's prayer is especially fitting for us: "Keep your mind in hell, and despair not." To serve in prison is to stand close to that hell — to see suffering, sin, and despair daily — and yet never to lose hope, never to despair of anyone.

Conclusion

The mystery of confession and forgiveness in the prison is a revelation of the Gospel itself. In that confined space, we see the drama of salvation played out in miniature: the fall, the repentance, the embrace of the Father. The prisoncell can become, by grace, a monastic cell.

The inmate can become, through repentance, a monk of the heart — learning silence, patience, and prayer. And the confessor, if he serves with love, becomes a witness to resurrection. Remember the thief on the cross. He had no

chance to "make amends," no opportunity to serve or rebuild his life. He had only a few moments, a broken heart, and a humble confession: "Remember me, O Lord, when You come into Your Kingdom." And Christ answered, "Today you will be with Me in Paradise." That is the Gospel we bring into every prison. That is the hope we must never cease to proclaim. Let the world see criminals — but let the Church see the image of God awaiting restoration. Let the world count failures but let us count resurrections. Let the world build walls — but let the Church open doors of repentance.

When we stand before the confessional chair in a prison, we stand on holy ground. Christ is there before us, waiting in the face of the inmate, in the silence of his tears, in the trembling words of his repentance. And when we raise our hand and pronounce those ancient words, "May God forgive you, my child," heaven itself rejoices. Never forget: in that moment, the prison gates of the heart open wide, and Christ walks in. So let us serve this ministry with humility, with patience, and with joy. Let us bring light into the darkness, mercy into despair, and hope into the places the world has forgotten. And above all, let us hold fast to the word of St. John of Kronstadt, who said: "Never despair of anyone, no matter how far he has fallen — for Christ's resurrection has opened the door of Paradise even to the greatest sinner."

Dr. Konstantin Kenanides
Secr. General of EU office of Orthodox Church
Director of the Institute of orthodox theology Apostle Paul, Brussels

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

Imago Dei, Vulnerability, and Human Dignity Orthodox, Catholic, and Protestant Perspectives for Pastoral Practice

by Ioannis Psomas

Spiritual Caregivers working in prisons, forensic clinics, and other justice-related institutions regularly encounter people whose lives do not fit modern assumptions about autonomy, responsibility, and self-determination.

+++++

When Capacity Can no Longer Carry Dignity

Some detainees are unable to articulate a coherent narrative of their lives; others cannot reflect on guilt or repentance in a way expected by moral or legal discourse; still others live with profound cognitive impairments that render ordinary forms of communication impossible. In such encounters, pastoral care is confronted with a fundamental theological question: on what basis do we affirm the full humanity and dignity of a person when autonomy, rational agency, and moral competence are fragile or absent?

This article argues that the Christian doctrine of the Imago Dei—being created in the image of God—remains indispensable for pastoral practice, but only if it is articulated in a way that does not depend on human capacities. By comparing Roman Catholic, Protestant, and Eastern Orthodox approaches, with particular attention to the work of Hans Reinders, the

article seeks to show how different theological models either help or hinder pastoral care among the most vulnerable.

The Pastoral Problem of Capacity-Based Anthropology

Modern Western culture often assumes that what makes a person truly human lies “inside” the self: in rationality, self-awareness, intentionality, and the ability to express one’s inner identity outwardly. Charles Taylor has shown that this inward–outward understanding of the self is historically produced rather than universal, shaped by Enlightenment rationalism, Romantic expressivism, and modern individualism.¹

In pastoral settings, however, this model quickly reaches its limits. If dignity is implicitly tied to the exercise of inner capacities, then persons who cannot reflect, choose, or communicate appear

as “less than fully human,” even when this conclusion is never stated explicitly.

Theological anthropology must therefore ask whether it has unintentionally baptized cultural assumptions that marginalize the very people pastoral care is called to serve.

Hans Reinders rightly identifies this problem as decisive for any Christian theology that seeks to speak meaningfully about disability.² The question is not merely ethical—how we ought to treat vulnerable persons—but ontological: what makes a human being human in the first place?

The Roman Catholic Tradition: Image as Rational Nature Elevated by Grace

The Image as Ontological Endowment

In the Roman Catholic tradition, especially as articulated by Thomas Aquinas, the *Imago Dei* is located primarily in the rational soul, that is, in intellect and will. These faculties constitute the substantial form of the human being and therefore belong to human nature as such. Because the rational soul is not an accidental property but the essence of humanity, every human being equally possesses the image of God, regardless of impairment.³ From a pastoral perspective, this is a significant strength. Human dignity does not fluctuate with functional ability.

Even when intellectual operations are limited or impossible, the image remains intact because it belongs to what a human being is, not to what one can do.

Grace and Fulfilment

At the same time, Aquinas understands human fulfilment in teleological terms. Human nature possesses an intrinsic orientation toward God—toward knowing and loving Him—but its ultimate end, the beatific vision, lies beyond the power of nature and requires grace. Grace does not merely repair sin; it elevates nature to a supernatural destiny it could never reach on its own.

Here a pastoral tension emerges. Fulfilment is often described in terms of intellectual knowledge and contemplative love of God. While Aquinas insists that grace is necessary for all, the language of fulfilment can unintentionally suggest that those unable to exercise cognitive capacities participate only marginally in humanity’s final end.

The Protestant Turn: *Imago Dei* as Relational Event (Reinders)

Reinders’ Critique of Capacity-Based Accounts

Hans Reinders forcefully challenges any theology that grounds human dignity in capacities such as reason, will, or autonomy. Drawing on both classical theology and contemporary disability studies, he argues that such accounts inevitably marginalize persons whose cognitive faculties remain underdeveloped. He goes so far as to claim that the Christian tradition has not always been innocent of hierarchical views of humanity, in which rationality functions—explicitly or implicitly—as a criterion of worth.⁴

Reinders therefore seeks an account of the *Imago Dei* that is immune to differences in ability. To achieve this, Reinders turns to Karl Barth. In Barth’s theology, the image of God is not a property of human nature but is fully realized only in Jesus Christ, the true *Imago Dei*. Humanity does not possess the image as a capacity; rather, it participates in the image insofar as it is addressed and affirmed by God in Christ.

For Reinders, this means that human dignity is grounded extrinsically—outside the human being—in God’s free and loving relationship to humanity. The image is not something humans have but something that happens when God relates to them.⁵

This move has enormous pastoral power. If dignity depends solely on God’s act, then it cannot be threatened by disability, dependency, or lack of awareness. Even when a person cannot respond, reflect, or recognize God, God’s relationship to that person remains decisive. Reinders’ approach offers a radical and compelling affirmation of unconditional dignity. However, it also introduces a theological tension.

If the image is entirely extrinsic and relational, and if all intrinsic orientation or participation is excluded, then communion risks becoming one-sided. The human being is affirmed, but not clearly involved.

This raises a subtle pastoral question: does such an account risk reducing the human person to a passive recipient of divine affirmation, rather than a participant in communion?

The Eastern Orthodox Perspective: Imago Dei as Communion and Destiny

Image and Likeness in the Early Fathers

The Eastern Orthodox tradition, drawing especially on Irenaeus of Lyons and the Cappadocian Fathers, approaches the Imago Dei differently. Irenaeus famously distinguishes between image and likeness. The image refers to the created constitution of the human being—body and soul as the handiwork of God—while likeness denotes growth into communion with God through the Spirit.⁶

Crucially, the image is given universally and unconditionally. Even after the fall, it is not lost. Likeness, however, is dynamic and eschatological. Humanity is created immature, oriented toward growth, not toward immediate perfection.

Synergy and Non-Cognitive Participation

Growth toward likeness involves synergy: a cooperation between divine grace and human response. This cooperation, however, must not be confused with voluntarism or achievement. Participation in communion does not presuppose intellectual mastery or reflective agency. It is fundamentally relational and often expressed through dependency, receptivity, and embodied belonging.

Gregory of Nyssa's image of the broken instrument is instructive: when the body cannot express the soul's activity, the soul itself is not diminished. Disability affects manifestation, not being.⁷

From a pastoral perspective, this means that cognitive impairment does not exclude participation in communion. Participation is not identical with understanding; it is grounded in

being addressed and sustained by God within the life of the Church.

Christological Grounding: Recapitulation

For Irenaeus, Christ recapitulates the entire human life, passing through every stage of existence—including infancy, weakness, and dependence—in order to sanctify them. Christ does not save humanity from above by bypassing its vulnerability; He saves it from within by assuming it.

This has profound pastoral implications.

Dependency is not a deficit but a theological place where communion with God is possible.

Persons who live in permanent states of dependency are not marginal to salvation history; they inhabit a form of existence that Christ Himself assumed.

Reinders Revisited: The Question of Synergy

Reinders himself turns to John Zizioulas and the Orthodox notion of “ecstatic being” in order to avoid grounding personhood in substance or capacity. He rightly emphasizes that personhood is grounded in communion rather than in self-sufficient individuality.⁸

Yet Reinders remains cautious—even suspicious—of any language that suggests human initiative or participation. From an Orthodox perspective, this caution risks overlooking synergy as a non-competitive cooperation with grace. Synergy does not imply equality between God and humanity; it expresses dependence. Without some account of participation, communion risks being reduced to affirmation alone. Orthodox theology suggests that participation can occur without cognition, without agency, and without self-awareness—precisely because it is grounded in grace and not in capacity.

Pastoral Implications for Prison Contexts

What difference does this make for pastoral care in prisons and detention centers?

- First, human dignity must never be grounded in autonomy, responsibility, or insight. These may be absent without diminishing humanity.
- Second, pastoral presence—listening,

silence, blessing, prayer—is not merely symbolic. It is participation in communion, even when no verbal response is possible.

- Third, sacramental and ecclesial belonging matter. Inclusion is not only ethical recognition but ontological participation in a community where God acts.

- Finally, vulnerability itself must be reinterpreted theologically. Dependency is not a failure of humanity but a manifestation of its created openness to communion.

Conclusion: Beyond Capacity, Without Losing Communion

Comparing Catholic, Protestant, and Orthodox

approaches to the Imago Dei reveals not simply doctrinal differences but distinct pastoral sensibilities. Roman Catholic theology safeguards ontological dignity; Protestant theology, especially in Reinders, secures unconditional inclusion; Eastern Orthodox theology integrates dignity with participation without making either dependent on capacity.

For pastoral practice among the most vulnerable, a theology of the Imago Dei must affirm both unconditional worth and real communion. Human dignity is not something to be earned, demonstrated, or performed. It is given by God—and lived, often silently, in dependence and trust.

Reverend Archpriest Ioannis Psomas, MSc, MA

PhD Candidate in Disability Theology/Charles University of Prague

Orthodox Geestelijk Verzorger Justitie, Grieks-Orthodoxe Priester

¹ C. Taylor, *Sources of the Self* (Cambridge: Harvard University Press, 1989); discussed in H. Reinders, *Receiving the Gift of Friendship* (Grand Rapids: Eerdmans, 2008), 227–228.

² Reinders, *Receiving the Gift of Friendship*, p. 228

³ Thomas Aquinas, *Summa Theologiae* I, q. 93; Reinders, *Receiving the Gift of Friendship*, 228–234.

⁴ Reinders, *Receiving the Gift of Friendship*, 229–231.

⁵ Reinders, *Receiving the Gift of Friendship*, 238–248.

⁶ Irenaeus, *Against Heresies* V; discussed in Reinders, *Receiving the Gift of Friendship*, 232–235.

⁷ Gregory of Nyssa, *On the Making of Man*.

⁸ J. Zizioulas, *Being as Communion*; Reinders, *Receiving the Gift of Friendship*, 248–252.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

— — — —

+++++

Ken je zaakje. GV-Relevante RSJ jurisprudentie in 2025

door Ryan van Eijk

Het jaar 2025 kende weer een aantal uitspraken van beklagzaken bij de Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming (RSJ), waarin de geestelijke verzorging (GV) een rol speelde. De beroepszaken waarin de GV zijdelings wel ter sprake komt, maar waar de kwestie waarover uitsluitel wordt gevraagd geen gevolgen heeft voor de zorgverlening van de GV blijven hier dus buiten beschouwing. We maken hierbij voor één uitspraak een uitzondering vanwege een verontrustende passage in de betreffende zaak. Maar we beginnen met de ‘reguliere zaken’ aangaande GV.

+++++

6 januari 2025

Januari stond met twee beroepszaken over islamitische gebedsdiensten in het teken van aanbod en deelname aan liturgische/bezinningsbijeenkomsten (RSJ 23/32443/GA, 6 januari 2025 en RSJ 22/30824/GA, 23/31435/GA, 23/31436/GA en 23/32075/GA, 28 januari 2025). In de zaak van 6 januari betrof het de klacht dat de gedetineerde twee à drie keer de imamdienst had moeten missen. Naar zijn zeggen vanwege personeelsgebrek. De beroepscommissie constateerde in de zaak geen wijziging van het dagprogramma of een (collectieve) beslissing om de dienst te laten vervallen. Ook was geen sprake van een aan de klager opgelegde ordemaatregel of het bewust niet uitsluiten van klager. Bij gebrek aan verdere informatie ging de beroepscommissie er in dit geval van uit dat de klacht ziet op ‘een foutje’. De commissie oordeelde: “Het moeten missen van geestelijke verzorging kan gelijk worden

gesteld met een beslissing van de directeur, zoals bedoeld in artikel 60, eerste lid, van de Pbw, als sprake is van een beklag met voldoende belang voor de gedetineerde. Daarvan is in beginsel slechts sprake wanneer de directeur volgens de gedetineerde jegens hem “structureel en in belangrijke mate tekortschiet in zijn verzorgende taken” (Kamerstukken II 1994/95, 24 263, nr. 3, p. 76).

Het gestelde probleem moet zich naar het oordeel van de beroepscommissie (als meest algemene uitgangspunt) in beginsel minimaal drie keer in drie maanden – voorafgaand aan het beklag – hebben voorgedaan, om te kunnen spreken van mogelijk ‘structureel tekortschieten’. Dat is echter mede afhankelijk van de aard en ernst (c.q. belangrijkheid) van het probleem.

Klager stelt dat het bijwonen van de imamdienst twee à drie keer niet mogelijk was. In zijn klaagschrift licht klager vervolgens toe dat hij nu vier weken in detentie verblijft en de imamdienst tot twee keer toe op de vrijdag moest missen. Het

personeel was volgens klager niet in staat of bereid om hem naar de gebedsruimte te begeleiden. Gelet op deze toelichting gaat de beroepscommissie ervan uit dat het probleem zich volgens klager in totaal twee keer in een periode van een maand tijd heeft voorgedaan. Naar het oordeel van de beroepscommissie zou in de door klager gestelde omstandigheden geen sprake kunnen zijn geweest van een structurele tekortkoming in de verzorgende taken van de directeur. Daarom heeft klager onvoldoende belang bij een inhoudelijke beoordeling van zijn beklag. Gelet op het voorgaande zal de beroepscommissie klager alsnog niet-ontvankelijk verklaren in zijn beklag.”

28 januari 2025

Op 28 januari was een beroepszaak over het feitelijk aangeboden dagprogramma en het uitvallen van diverse islamitische gebedsdiensten. Naast twee concrete data met de uitval van de dienst, geeft de gedetineerde onderbouwd aan dat er over langere periode problemen met de gebedsdiensten zijn geweest. De ene keer zijn ze ingekort, de andere keer zijn ze volledig uitgevallen vanwege afwezigheid van de voorganger. De directie reageert in het beklag niet tegen het door de gedetineerde gestelde. Daarom krijgt de gedetineerde gelijk en stelt de beroepscommissie in haar uitspraak: “De beroepscommissie is – onder deze omstandigheden – van oordeel dat de (collectieve) beslissingen om de gebedsdienst op 21 oktober 2022 en op 28 oktober 2022 te laten uitvallen in strijd zijn met de wettelijke zorgplicht als bedoeld in artikel 41 van de Pbw. Voor de vraag of deze beslissingen ook redelijk en billijk zijn, is van belang of de directeur heeft geprobeerd om klager te compenseren voor het uitvallen van de gebedsdiensten op 21 oktober 2022 en 28 oktober 2022. Gesteld noch gebleken is dat de directeur een alternatief heeft overwogen dan wel dat klager anderszins is gecompenseerd, terwijl dat – in dit geval – wel op de weg van de directeur lag. Tegen deze achtergrond moeten de beslissingen, bij afweging van alle in aanmerking komende belangen, ook als onredelijk en onbillijk worden aangemerkt.

(...). Nu de rechtsgevolgen voor het niet doorgaan van de gebedsdienst op beide datums niet meer ongedaan zijn te maken, komt klager een tegemoetkoming toe. De beroepscommissie zal deze naar redelijkheid en billijkheid vaststellen op €10,-.”

Klein, maar veelzeggend detail dat toch alarmbellen laat afgaan: de duur tussen klacht indienen en uitspraak in beroep: oktober 2022-januari 2025... In beklag gaan is ook geduld hebben.

31 maart 2025

Eind maart speelde een beroepszaak (RSJ 24/39528/GA, 31 maart 2025) inzake een gedwongen keuze tussen diverse activiteiten die in het dagprogramma gelijktijdig waren gepland. De inrichting ontkende dat die keuze gemaakt moest worden. De beroepscommissie gaf de inrichting gelijk en achtte de klacht niet-ontvankelijk want in dit geval ging het om een algemeen geldende regel -namelijk het dagprogramma- waartegen geen beklag mogelijk is en waarvan ook niet gebleken is dat de regel (het dagprogramma dus) tegen hogere wet- of regelgeving ingaat. Het samenvallen van activiteiten mag als er een mogelijkheid is de door dubbelprogrammering gemiste activiteit in te halen. “Hoewel het (incidenteel) voorkomt dat activiteiten in het dagprogramma samenvallen, kan klager, wanneer hij dat aangeeft, volgens de directeur op een ander moment worden gecompenseerd voor een gemiste activiteit. Naar het oordeel van de beroepscommissie is onvoldoende vast komen te staan dat klager in zijn recht op bezoek als neergelegd in artikel 38 van de Pbw, zijn recht op geestelijke verzorging als neergelegd in artikel 41 van de Pbw, zijn recht op sport als neergelegd in artikel 48 van de Pbw en zijn recht op recreatie als neergelegd in artikel 49 van de Pbw is geschonden. Daarbij neemt de beroepscommissie in aanmerking dat voor klager de mogelijkheid bestaat een gemiste activiteit op een ander moment in te halen.”

4 augustus 2025

Een aanverwante klacht betreft een zaak (RSJ 23/33954/GA, 4 augustus 2025) waarin volgens

klager o.a. te weinig ORZ-uren werden aangeboden in een AIT. Ook hier concludeerde de beroepscommissie dat het een algemeen geldende regel betreft waartegen geen beklag mogelijk is en waarvan ook niet gebleken is dat ze tegen hogere wet- of regelgeving ingaat. De PBW schrijft geen minimumaantal uren per week voor, terwijl de Penitenciaire Maatregel minimaal 22,5 uur per week voorschrijft en van minder dan dit is niets gebleken. Het dagprogramma begint met de eerste uitsluiting en eindigt met de laatste insluiting voor de nacht. Wel moeten tussentijdse insluitingen beperkt zijn: *“Zeer frequente of zeer langdurige insluitingen kunnen daarom in beginsel niet bij het totaal aantal uren dagprogramma worden meegerekend.”*

5 september 2025

Ook was er een zaak van een gedetineerde die op een crisisafdeling van een PPC verbleef en daardoor uitgesloten was van groepsactiviteiten waardoor hij niet kon deelnemen aan de gebedsdiensten van de imam (RSJ 24/39183/GA, 5 september 2025). De beroepscommissie oordeelde dat dit kon. Ze overwoog daarbij als volgt: *“Gelet op het individuele regime bepaalt de directeur de mate waarin een gedetineerde in staat wordt gesteld individueel dan wel gemeenschappelijk aan activiteiten deel te nemen (artikel 21 van de Penitenciaire beginselenwet (Pbw)). Uit de inlichtingen van de directeur komt naar voren dat gedetineerden die verblijven op de crisisafdeling niet aan het vrijdagmiddaggebed van 13:00 tot 14:00 uur mogen deelnemen, in tegenstelling tot de gedetineerden die op de niet-crisisafdeling verblijven en dat wel mogen. De reden hiervoor is dat gedetineerden van de crisis- en de niet-crisisafdelingen in het belang van de orde en veiligheid niet worden gemengd. Gelet hierop overweegt de beroepscommissie – anders dan de beklagrechter – dat geen sprake is van een ordemaatregel van uitsluiting van deelname aan een of meer activiteiten, maar van een algemene regel die voor alle gedetineerden van de crisisafdeling geldt. De weigering om deel te mogen nemen aan het vrijdagmiddaggebed betreft dan ook de toepassing van een algemene regel. Daartegen staat geen beklag open, tenzij*

sprake is van strijd met hogere wet- of regelgeving. (...)

De beroepscommissie is van oordeel dat klagers recht op het belijden en beleven van zijn godsdienst weliswaar wordt beperkt, maar dat deze beperking in dit geval noodzakelijk en proportioneel is gelet op het doel van de beperking, namelijk de orde en de veiligheid in de inrichting waaronder de crisisafdeling. Dit doel kan tevens niet op een andere manier worden bereikt. Aan klager wordt de mogelijkheid geboden van een persoonlijk bezoek met de imam (voor een gebed of om een gesprek te voeren), waarmee naar het oordeel van de beroepscommissie een balans ontstaat tussen klagers belang bij het belijden en beleven van zijn godsdienst en het publieke belang bij een (praktische en financieel) redelijke tenuitvoerlegging van de vrijheidsbeneming.”

Kortom, er was volgens de beroepscommissie sprake van een algemene regel waartegen geen beklag openstaat als de algemene regel niet indruist tegen hogere regel- of wetgeving. Verder is het recht te beperken als die beperking noodzakelijk en proportioneel is en niet op een andere manier het legitieme doel (orde en veiligheid) gerealiseerd kan worden, terwijl er ook nog een andere mogelijkheid wordt geboden om het recht van beleven en belijden invulling te geven (individueel gesprek/gebed met geestelijk verzorger).

1 december 2025

Een interessante uitspraak betrof een zaak die werd beoordeeld in december 2025 (RSJ 25/48687/GA, 1 december 2025). In dit geval betrof het de beslissing van de inrichting om tijdelijk de gebedsdiensten eens per 2 weken aan te bieden. Door de inrichting werd dit beargumenteerd met orde en veiligheid. Omdat er daarnaast een beroep gedaan kon worden op een gesprek met de geestelijk verzorger stelde de inrichting zich op het standpunt aan de zorgplicht te hebben voldaan. De beroepscommissie concludeerde na raadpleging van het Europese Mensenrechtenverdrag, de PBW en de huisregels dat de godsdienstvrijheid juridisch is te beperken onder bepaalde voorwaarden en

omstandigheden. Echter concludeerde de commissie ook dat eerder de gebedsdiensten wekelijks werden aangeboden en dat een wekelijkse gebedsdienst niet ongebruikelijk is in betreffende traditie, integendeel. Het betrof verder een tijdelijk besluit. Daarom had de inrichting aantoonbare inspanningen moeten doen om toch weer wekelijkse gebedsdiensten aan te kunnen bieden. Er waren zelfs alternatieven aangedragen maar daar had de inrichting niets mee gedaan. Van een inspanning van de kant van de inrichting om weer naar de normale en gewenste situatie te komen was dan ook niets gebleken. De beroepscommissie kwam daarom tot het oordeel dat het weliswaar een algemene regel betrof maar dat die algemene regel toch in strijd was met hogere wetgeving. In haar eigen woorden: *“De beroepscommissie is van oordeel dat de tijdelijke beslissing (zonder einddatum) na verloop van tijd steeds meer een structureel karakter krijgt. Dan mag ook van de directeur worden verwacht dat hij zijn beslissing beter toelicht, waaronder welke alternatieven hij heeft overwogen en wat daarbij zijn afwegingen waren. Dat heeft hij niet gedaan.*

Nu dit laatste niet inzichtelijk is geworden – wat wel redelijkerwijs van de directeur respectievelijk van de DJI kan worden gevergd bij het aanbieden van het vrijdagmiddaggebed aan de gedetineerden in de PI Heerhugowaard – is de beroepscommissie in dit geval van oordeel dat de algemene regel – bij deze stand van zaken – in strijd met artikel 41 van de Pbw moet worden geacht. De beroepscommissie is hierbij van oordeel dat de beperking op het recht op vrijheid van godsdienst niet noodzakelijk is in het belang van de openbare veiligheid en voor de bescherming van de openbare orde. De beroepscommissie is dan ook van oordeel dat de algemene regel in strijd met artikel 9 van het EVRM moet worden geacht. Nu klager zich beklagt over een algemene regel die in strijd is met hogere wetgeving, kan hij in zijn klage worden ontvangen én is het klage gegrond.”

4 december 2025

In dezelfde maand december werd ook een beroep behandeld waarin een gedetineerde zich onterecht achtergesteld voelde bij andere

gedetineerden (RSJ 23/34132/GA, 4 december 2025). Er was dus naar het oordeel van klager sprake van ongelijke behandeling. Waar ging het om? Islamitische gedetineerden mochten op christelijke feestdagen deelnemen aan de vieringen en activiteiten, maar niet-islamitische gedetineerden waren uitgesloten van het Suikerfeest, terwijl daardoor ook nog de kerkdienst was vervallen wat werd gecompenseerd door een uur recreatie. De beroepscommissie was er kort en duidelijk over: *“Uit het genoemde recht vloeit niet voort dat gedetineerden van een andere godsdienst of levensovertuiging in staat zouden dienen te worden gesteld om aan een dergelijk feest deel te nemen. Evenmin levert dit strijd op met het gelijkheidsbeginsel.”*

Kortom, in lijn met bestaande jurisprudentie: deelname aan GV-activiteiten van andere dan de eigen denominatie is een gunst, geen recht.

juni 2025

De aan het begin genoemde zaak waarin het niet direct ging om de GV, maar waar een verontrustende passage over de GV instond, speelde in juni 2025. Het betrof een klage inzake het verblijf en de voor deze persoon geldende extra beperkingen in de EBI (RSJ 25/46407/GB, 6 juni 2025). De verontrustende passage betreffende GV is waar klager het volgende stelt: *“het niet in de gelegenheid worden gesteld om contact te onderhouden met de geestelijk verzorgers, (...) kou en schending van het ambtsgeheim door medewerkers van de EBI. Inmiddels is duidelijk geworden dat de directeur op de hoogte wordt gebracht van de inhoud van de gesprekken die klager voert met de geestelijke verzorgers, waardoor het hem feitelijk onmogelijk wordt gemaakt hen te spreken.”*

De directie reageert hierop met te stellen: *“Als het gaat om de geestelijke verzorging, geldt dat het pertinent onjuist is dat er informatie vanuit de imams wordt doorspeeld aan de autoriteiten. Om te voorkomen dat zoiets gebeurt, wordt het zogeheten vier-ogenprincipe gehanteerd.”*

Verontrustend is de passage omdat ze vragen en twijfel oproept over de vertrouwelijkheid van GV-gesprekken. Worden hier door de klager

geestelijk verzorgers bedoeld die hun ambtsgeheim schenden of doorbreken? Betreft het hier een loze bewering? Gaat het om de inrichting die buiten medeweten van de geestelijk verzorgers de vertrouwelijkheid van de GV-gesprekken met de klager niet serieus neemt?

In ieder geval is de reactie van de kant van de inrichting enerzijds duidelijk (*“pertinent onjuist”*), anderzijds geen weerlegging van het gestelde, want een vier-ogenprincipe *sec* is natuurlijk geen garantie voor de voorkoming van een schending van het ambtsgeheim, en daarvoor is dat principe ook niet ingevoerd.

Kortom, hier wordt iets gesteld door de gedetineerde wat -ongeacht of het gestelde waar of niet waar is- altijd schadelijk is. Is het waar dan is dat schadelijk, zorgwekkend en mogelijk strafbaar. Is het gestelde onwaar dan is er met het gestelde onterecht de twijfel gevoed over de integriteit van betrokken geestelijk verzorgers en/of inrichting. En ook dit is kwalijk. Het toont in ieder geval de kwetsbaarheid van het ambtsgeheim en moet de GV en de inrichting extra alert maken op hoe de borging van de vertrouwelijkheid van de GV-gesprekken zoveel mogelijk gegarandeerd kan worden, ongeacht het veiligheidsregime.

Dr. mr. Ryan van Eijk
Hoofdaalmoezenier Dienst Geestelijke Verzorging/
Bijz. hoogleraar Geestelijke verzorging in justitiële context, Tilburg University

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■ ■ ■ ■

+++++